

Treball de recerca

Roca Umbert durant la Guerra Civil Espanyola

Marc Casals Yebra

Dirigit per Eduard Ocón Csefko

2n de Batxillerat Social

IES Celestí Bellera

Granollers, 28 de febrer de 2007

Agraïments

En primer lloc vull donar les gràcies a totes aquelles persones que han col·laborat en aquest treball, ja que un treball no és mai obra d'una sola persona.

Vull agrair al meu tutor, el Sr. Eduard Ocón, l'atenció, la informació, l'ajuda, les correccions, les orientacions i els consells que m'ha proporcionat en tot moment.

Vull agrair també als meus amics Jonathan Cervantes i Daniel Fernández que m'escanegessin les fotografies per il·lustrar el treball.

També vull donar les gràcies als meus amics Francisco Javier Alarcón i Alberto Consentino per proporcionar-me llibres i revistes.

A la Srta. Berta Florés de Roca Umbert Fàbrica de les Arts, vull agrair-li que m'ajudés a contactar amb els entrevistats i també vull donar-li les gràcies per proporcionar-me la càmera per a poder gravar les entrevistes.

Moltes gràcies al Sr. Xavier Pérez de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental per l'ajuda que m'ha proporcionat en tot tipus de documents.

També vull donar el més profund agraïment al Sr. Norbert Girbau i al Sr. Francesc Forniers, per dedicar una part del seu temps en explicar-me els seus records de la guerra i de la fàbrica de Roca Umbert.

Índex General

0. Introducció.....	1-2
1. Biografia de Josep Umbert.....	3-4
2. La fàbrica després de la mort de Josep Umbert fins a la postguerra.....	5-6
3. Els serveis socials de l'empresa Roca Umbert.....	7
4. Situació del tèxtil a Granollers.....	8-11
5. Importància de les fàbriques.....	12-14
6. La indústria i els serveis abans de la guerra.....	15-16
7. Etapes de la indústria tèxtil a Granollers entre 1874 i 1923.....	17-18
8. Característiques particulars de l'estructura laboral i de serveis.....	19
9. Característiques de la industrialització granollerina durant la 2 ^a República.....	20-21
10. Sectors econòmics 1936-1939.....	22-23
11. El món laboral i les associacions de treballadors fins a 1936.....	24-25
12. Apreciacions sobre les mentalitats i comportaments durant la Guerra Civil.....	26-27
13. Les transformacions econòmiques a Catalunya durant la Guerra Civil.....	28-30
14. Transformacions a la indústria i al comerç de Catalunya.....	31-37

15. La confiscació i la intervenció	
inicial de fàbriques i serveis a Granollers.....	38-39
16. Organització de les col·lectivititzacions	
i municipalitzacions a Granollers.....	40-41
17. Transcripció de l'entrevista al Sr. Norbert	
Girbau, antic treballador de Roca Umbert.....	42-46
18. Transcripció de l'entrevista al Sr. Francesc	
Forniers, antic treballador de Roca Umbert.....	47-52
19. Annex.....	53-87
19.1. Els primers dies de la guerra.....	53-58
19.2. Vida política a Granollers durant la Guerra Civil.....	59-60
19.3. Justícia i Tribunals Populars.....	61-64
19.4. Columna del Vallès.....	65-66
19.5. La reraguarda.....	67-71
19.6. Els bombardejos.....	72-74
19.7. Vida quotidiana.....	75-76
19.8. Els queviures.....	77-79
19.9. Les txeques.....	80-81
19.10. Els refugiats.....	82
19.11. La repressió.....	83
19.12. Últims dies de guerra.....	84
19.13. Característiques de la	
població dels anys 1936-1939.....	85-87
20. Conclusions.....	88-89
21. Bibliografia.....	90-91

0. Introducció

He escollit aquest treball perquè m'agrada molt la història del nostre país, especialment el període de la Guerra Civil Espanyola, ja que avui dia encara tenim la sort de poder parlar amb gent que la va viure i que pot explicar-nos els seus records, què va passar i perquè. És a més, un tema molt interessant ja que cada poble té moltes anècdotes per explicar sobre la Guerra Civil i actualment encara genera polèmiques de tot tipus. En la meva opinió, trobo molt trist que hi hagi lluites entre germans d'una mateixa nació, per això és important recordar la guerra, per tal de poder ensenyar a la gent el que va passar per aprendre dels errors del passat i que així no es tornin a repetir mai més.

El meu tutor del treball de recerca, Eduard Ocón, em va proposar que el treball es centrés en el que va passar a la fàbrica tèxtil de Roca Umbert durant la guerra, i veure també la relació que tenia la fàbrica en el conjunt de la ciutat. Em va semblar una idea molt interessant, així doncs ho vaig acceptar de bon grat.

En aquest treball el meu objectiu ha estat fer un estudi de la situació de la fàbrica, del tèxtil i de les indústries d'altres sectors abans, durant i després del conflicte; també he volgut relacionar-ho amb la vida a la resta de la ciutat, i mencionar també en alguns moments el que estava succeint a Catalunya.

Per fer el treball he consultat llibres, revistes, pàgines web, articles i plànols de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, i he pogut entrevistar antics treballadors de la fàbrica que van viure el conflicte.

Ha estat molt interessant fer aquest treball, ja que jo no vivia a Granollers fins fa pocs anys i no sabia pràcticament res sobre la història de la ciutat. El meu tutor m'ha ajudat deixant-me llibres, orientant-me i dient-me amb qui havia de contactar per poder trobar la informació que necessitava. Cal dir que he tingut algunes dificultats per trobar informació de moltes dades que no apareixien en els llibres i revistes que consultava, i que a més al principi creia que no trobaria gaire informació i seria un treball poc extens. Al final, però, he pogut acabar amb un resultat que en la meva opinió, crec que és satisfactori.

M'ha servit per aprendre també com eren les col·lectivitzacions durant la el període revolucionari i bèl·lic, que era un tema que personalment m'interessava molt, ja que sempre havia tingut curiositat per saber com funcionava el procés de col·lectivitzacions.

El que més m'ha agradat, però, ha estat poder tenir un contacte de primera mà amb gent que va viure-ho i que em van explicar de bon grat les seves vivències i records.

Ha estat un treball laboriós i de moltes hores, i com ja he dit anteriorment molt interessant i que m'ha servit per aprendre molt sobre la nostra herència.

1. Biografia de Josep Umbert

Josep Umbert i Ventura (Sant Feliu de Codines, 1843 - Barcelona, 1917). Els seus pares tenien llana que treballaven en telers clàssics de fusta. Va anar a Barcelona on treballà al despatx del fabricant Sanllehy. Fins els 22 anys va treballar a diverses fàbriques, l'última va ser la Casa Pablo Francisco Torras, establerta a Granollers des de la dècada de 1840. Va estar-hi fins el 1869.

Deixà la feina i l'any 1871 es va instal·lar a Sant Feliu de Codines, començà amb una fàbrica de 25 telers manuals. Amb el temps, aquesta empresa va anar creixent, però el fet realment interessant és que Josep Umbert es va establir a Sant Feliu de Codines. Veient segurament els avantatges que en comunicacions i disponibilitat de capital oferia Granollers, l'any 1875 s'hi va instal·lar associant-se amb els seus antics caps, que posen el capital per explotar una empresa tèxtil aprofitant una fàbrica, sobretot la maquinària de vapor instal·lada a Palou, en una antiga serraria. Hi posen 36 telers mecànics, ràpidament van augmentar a 103 i més tard van ser renovats amb altres importats d'Anglaterra.

Com que necessitava més espai, energia i bones comunicacions es va instal·lar al costat de l'estació de tren, ja que el ferrocarril havia afavorit molt en quant al desenvolupament de la indústria. El 1880 s'instal·la en una part de la fàbrica Torras de la qual havia treballat. L'any 1887 es dissol la societat i Josep Umbert segueix sol, mentre va ampliant l'empresa. Durant aquests anys instal·la telers construïts a Granollers per la Casa Trullàs i contribuï al desenvolupament tecnològic de la foneria i la caldereria.

A partir dels darrers anys del segle, coincidint amb la crisi que va afectar al tèxtil, inicià una política d'expansió aprofitant que altres empreses feien fallida, que culminarà amb la construcció a partir de 1904 de noves naus al carrer Prat de la Riba, mantenint els altres centres de producció. El 1917, funcionaven 230 telers mecànics dedicats a fabricar pisanes¹. A la seva mort ja era l'empresari més potent de Granollers. La fàbrica que hi tenia, era la segona de la ciutat en nombre de telers i per contribució formava part d'importants societats mercantils. Va morir a Barcelona el 7 d'abril de 1917 als 73 anys, on tenia una casa, despatx i magatzem. Va ser enterrat a Sant Feliu de Codines.

---

¹ Roba originària de Pisa, inicialment de fil i després de cotó, utilitzada especialment en vestits de dona i de nens.

2. La fàbrica després de la mort de Josep Umbert fins a la postguerra

La fàbrica es va convertir en la raó social <<Fills de J. Umbert>> i mantingué la mateixa política expansiva, absorbint el 1925 la fàbrica <<Fills de F. Torres>>, una part de la fàbrica on havia treballat de jove Josep Umbert. L'any 1927 l'empresa havia canviat el seu nom i es deia <<Nebots de J. Umbert>>. Era considerada la més important de la ciutat i tenia altres plantes de producció a Ripollet, Sant Feliu de Codines i Monistrol a part del magatzem i les oficines de Barcelona.

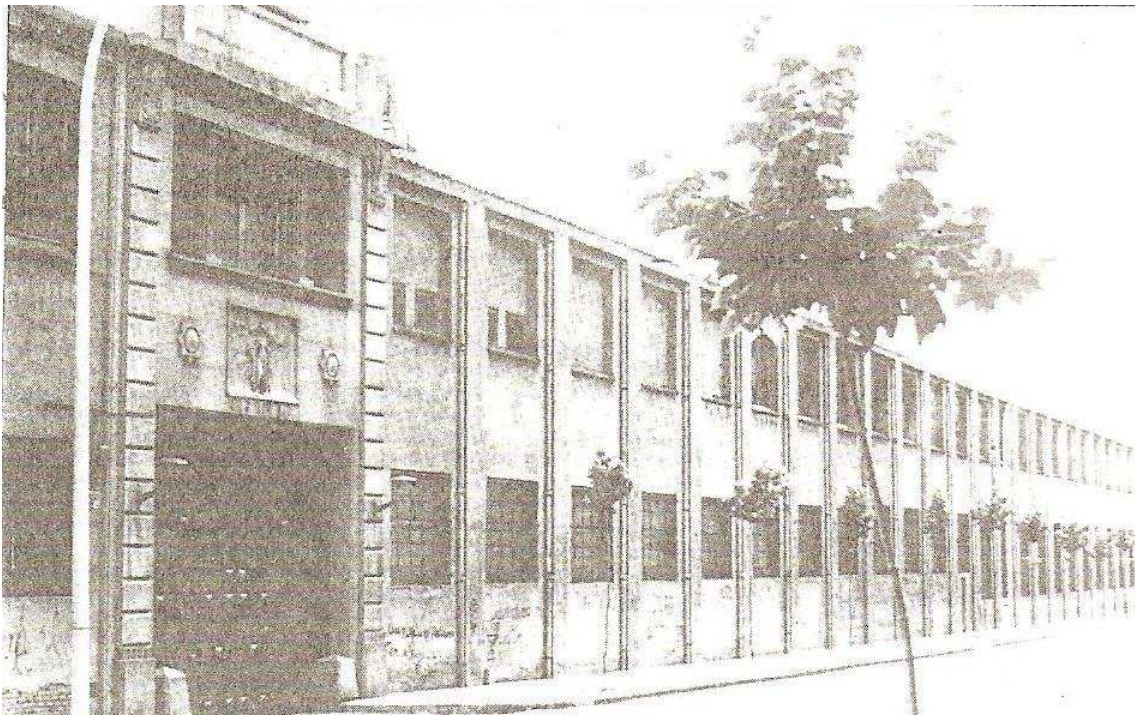
L'any 1927 n'era gerent un nebot, Esteve Roca, qui amplià l'edifici del carrer Prat de la Riba. Posteriorment adoptà el nom dels gerents Esteve i Josep Roca, quedant així amb el nom de <<Roca Umbert C.A.>>.

El 1936 ja tenia a Granollers 917 treballadors repartits en tres plantes. La filatura tenia 106 treballadors, en teixits 156 treballadors, i a cicle complet 655 treballadors.

El mateix any 1936 importa telers automàtics anglesos, els primers que arriben a Espanya, i que la majoria d'empreses tèxtils no arriben a tenir fins als anys '50 o '60. Amb la revolució i la Guerra Civil, Roca Umbert és col·lectivitzada pels treballadors i pren el nom <<Espartaco, empresa col·lectivitzada>>.

En aquells moments l'empresa tenia uns 2.000 treballadors entre tots els centres de producció. Produí gèneres pels guàrdies d'assalt treballant de nits ja que faltava energia i per aprofitar-la treballaven de nit. Tot i que la fàbrica no quedà afectada pel bombardeig, en acabar la guerra la fàbrica es va destruir parcialment, sobretot les parts més modernes com els telers automàtics i tints de bobines. Un 60% de la fàbrica va quedar destruïda per integrants de grups

revolucionaris en retirada que aplicaven una política de terra cremada¹. La producció després de la guerra continua amb un ritme normal i s'utilitzen els mateixos telers automàtics i també una part dels antics. Es mantenia el predomini a Granollers, proporcionalment la fàbrica no va créixer més. Ja en l'autarquia² amb la munió de petites empreses i l'envelliment de la maquinària va ser un moment de problemes de solvència i de fallida de factories. El nombre de treballadors va anar disminuint com a conseqüència de la crisi del sector.

Vista exterior de les instal·lacions del Carrer Enric Prat de la Riba

---

¹ Tàctica militar que consisteix en destruir qualsevol cosa que pugui ser útil a l'enemic quan una força avança a través d'un territori o es retira d'ell.

² Política d'aïllament econòmic d'un país respecte a l'economia dels altres països, amb la tendència a crear un circuit econòmic tancat. Sota l'imperialisme, l'autarquia s'expressa, pràcticament, en la tendència a limitar la importació de mercaderies procedents d'altres països i a ampliar per tots els mitjans l'exportació de mercaderies i de capital a altres països, especialment als endarrerits, amb la finalitat de reforçar en ells el propi domini polític i econòmic i assegurar elevats beneficis al capital monopolista.

3. Els serveis socials de l'empresa Roca Umbert

El 1933 es va establir una llar d'infants amb un ampli programa, aquesta secció en memòria del fundador, Josep Umbert i Ventura, va ser una guarderia on permanentment s'atenien uns 70 infants menors de cinc anys, fills de les treballadores que els deixaven durant els dies laborables. L'empresa obsequiava anualment a aquests nens pel Nadal, dia de Reis i Pasqua.

Eren alimentats de forma apropiada a la seva edat, cuidant d'ells les Germanes Josefines i personal auxiliar.

Era rigorosa i permanent la inspecció mèdica.

El 1952 s'amplia la llar d'infants amb una nova secció en memòria del fundador Josep Umbert i Concepción Clapés, creadora del projecte d'ensenyament de tall i confecció.

El fet que hi hagués una llar d'infants es pot relacionar amb el pensador anglès Robert Owen, un socialista utòpic¹ que es preocupava per millorar les condicions dels obrers, Owen va tractar de dur a la pràctica les seves idees sobre l'organització del treball i la distribució de la riquesa, establint l'assegurança social, biblioteques, escoles per a nens i adults, i altres prestacions per als obrers, en una comunitat que va anomenar New Harmony. A Roca Umbert, per tant, el cas seria semblant al de New Harmony. mentre les dones treballaven, els nens estaven a la llar d'infants. L'objectiu de Robert Owen era que al millorar les condicions de vida dels obrers, millorés també la seva qualitat de vida.

---

¹ A finals del segle XVIII i començaments del segle XIX, la classe burgesa passa a ser la classe dominant del que passaria a anomenar-se l'era de la Revolució Industrial. A causa de això, diferents individus, moguts pel que ells creien necessitat d'un canvi social, proposen una sèrie d'idees (nascudes de la Il·lustració i del pensament filosòfic de Hegel, i inspirades en l'esperit del Romanticisme) que més tard serien agrupades sota el nom de socialisme utòpic.

4. Situació del tèxtil a Granollers

Fàbriques 1890 (Aparició de firmes importants com J. Umbert, Buenaventura i Isidre Comas)

- Brunet i Serrat, Nou St. Francesc, 122 telers mecànics a vapor.
- Clariana, Augé, Pibernat i Cia., Carrer Alfons, 25 telers, 700 fusos filar, vapor i llana.
- Feliu Piñol i Cia., Carrer Tarafa, 8 telers mecànics cotó, 27 comuns, 700 fusos de filar, tintoreria annexa.
- Daniel Martí i Mallafré, Carrer Tarafa, 6 telers comuns.
- Andrés Piñol, Carrer Tarafa, 1 teler Jacquard.
- Pablo y Juan Torras, Carrer Aurora, 40 telers mecànics.
- José Umbert, Carrer Aurora, 40 telers mecànics.
- Juan Serra Arola, Carrer Aurora, 30 telers mecànics.
- Nicolás Verdaguer, Carrer Corró, 4 telers comuns.
- Teodor Planxart, Carrer Aurora, 6 telers comuns.
- Buenaventura Gordi, Carrer Travesser, 1 teler comú.
- Roca Hermanos y Usart, Carrer Corró, 30 telers mecànics.
- Pedro Calvo Ramis, 10 telers mecànics.
- Luciano Serra, 66 telers mecànics.

Fàbriques 1918 (Notable augment a Granollers)

- Viuda Juan Torras, Carrer Aurora, 75, 132 telers.
- Hijos de Federico Torras, Carrer Aurora, 85, 112 telers.
- Corderas i Sagalés, Carrer St. Jaume, 22, 118 telers.
- Corderas i Sagalés, Carrer Aurora, 83, 60 telers.
- Joaquín Bellet i Valls, Carrer Alba, 83, 2 telers.
- Güell i Codina, Carrer Caputxins, 10 telers mecànics.
- Francisco Puntas Valls, Carrer Corró, 11, 62 telers.
- Suc de Juan Vallbé Torras, Carrer Corró, 179, 279 telers.
- Estabanell i Pahisa, Carrer Corró, 185, 50 telers.
- Alfredo Alzá Casas, Carrer Cruz, 62, blanqueig, fils i teixits.
- José Umbert Ventura, Carrer Cruz, 213 telers.
- Pío Anfres Martí, Carrer Industria, 1, 127 telers.
- Buenaventura Comas i Cia., Carrer St. Jaume, 74, 168 telers.
- Teodoro Planxart, Viuda e Hijos, Carrer St. Jaume, 50 telers.
- Mirambell Amigó, S.C., Plaça Verdaguer, 181, 32 telers.
- Suc Angel Balera, Carrer Orient, 4; 90 telers, 360 fusos de torçar.
- Salvador Palà, Carrer Prim, 127, 8 telers.
- Hijos de Ramon Murtra, Carrer Prim, 127, 56 telers.
- José Campmajor Fontanals, Carrer Prim, 102, 4 telers a mà.
- Pedro Soler Casanovas, Carrer Rech, 17; blanqueig, fils i teixits.

Els difícils anys 30 (1927)

- Pius Anfres i Martí, 150 treballadors.
- Sucus d'Àngel Balera, 80 treballadors.
- Joaquim Bellet, 15 treballadors.
- Indústries Murtra, S.A., 100 treballadors.
- Josep Parera Subirana, 60 treballadors.
- Viuda i Fills de T. Blanxart, 60 treballadors.
- Viuda de Joan Torras, 150 treballadors.
- Nebots de Josep Umbert, 500 treballadors.
- Josep Serra Forn, 170 treballadors.
- Martínez Gil, S.C., 80 treballadors.
- Viuda de Vicens Codina, 20 treballadors.
- Jaume Serra Carrencà, 60 treballadors.
- Isidre Mirambell Amigó, 80 treballadors.
- S. Corderas Segalés, 20 treballadors.
- Filats i teixits Comas, S.A., 150 treballadors.
- Miquel Vilarrodona, 30 treballadors.
- Viuda d'Alfons Sauquet.
- Josep Maria Cabré, 12 treballadors.
- Lluís Prat, 16 treballadors.
- Francesc Serratusell, 30 treballadors.

Guerra i postguerra

Roca Umbert, C.A.

Carrer Sant Jaume, 24; 40 treballadors i 2500 m².

Carrer Josep Umbert, 77; 282 treballadors i 1000 m².

Carrer Avinguda Victòria, 440 treballadors i 25000 m².

Les empreses durant la guerra civil van seguir produint igual que abans, simplement es van veure afectades transitòriament per un canvi de titular, en ser gestionades per Comitès Obrers (amb representació de la UGT¹, CNT² i independents) va haver de negociar a Roca Umbert, tres plans de regulació de treball en circumstàncies en què res o poc podien fer.

---

¹ La Unió General de Treballadors (UGT) és una organització sindical obrera espanyola, d'orientació socialista de pràctica socialdemòcrata i que comparteix origen històric amb el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE). La UGT va ser fundada per Pablo Iglesias a Barcelona el 12 d'agost de 1888, coincidint amb la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, que havia emprat a milers d'obriers en tasques de construcció, treballant en dures condicions que els havia conduït a la necessitat d'organitzar-se per a defensar els seus interessos.

² La CNT (Confederació Nacional de Treballadors) és un sindicat anarquista que va néixer l'any 1910 a Barcelona en un congrés del sindicat català Solidaritat Obrera amb l'objectiu de constituir una oposició al sindicat majoritari en aquells dies, la UGT i "apressar l'emancipació econòmica de la classe treballadora a través de l'expropiació revolucionària de la burgesia...". Durant la Guerra Civil Espanyola la CNT seria finalment legalitzada, després de períodes de clandestinitat seguits d'altres més curts de legalització, fins a la seva aixafada al final de la Guerra Civil, on el sindicat va col·laborar amb el bàndol republicà per a oposar-se al bàndol nacional, arribant fins i tot durant el desenvolupament de la guerra a formar part del govern de la República amb diversos ministeris i alts càrrecs de l'administració. A Barcelona els anarquistes es van fer amb el control, col·lectivitzant gran part de les activitats econòmiques.

5. Importància de les fàbriques

La relació directa que hi ha agut entre el tèxtil i la ciutat, ve donada per la gran importància que ha tingut la construcció d'espais dedicats a la indústria d'aquest tipus.

Fris cronològic del tèxtil a Granollers:

- **1890:** Els telers mecànics que hi ha a Granollers són 425 i els comuns (a mà), només 21.
- **1900:** Durant el mes de juny, diverses comissions d'obrers presenten, als empresaris tèxtils de la localitat, les "Bases de treball". Les desavenències entre uns i altres provocaren un llarg conflicte de vaga fins a novembre, que se sufocarà després de la intervenció militar i que se saldà amb la dissolució de les societats obreres i amb nombroses detencions i empresonaments.
- **1903:** Josep Umbert i Ventura adquireix terrenys a Granollers per instal·lar 30 telers i tint de filats. El 1914, comprà la fàbrica de Monistrol (filatura). El fundador d'aquestes empreses morí el 1917. Aleshores, Roca Umbert era una empresa amb 220 telers, 4.000 fusos de filar i amb sector del ram de l'aigua¹.
- **1904:** Comencen a construir-se i a funcionar les instal·lacions de Roca Umbert, al carrer Prat de la Riba.

---

¹ Sector tèxtil consagrat als tints i acabats. S'anomena així als treballadors que es dedicaven a l'estampat de teixits de lli i de cotó, era una activitat que demanava molta aigua i molt d'espai per estendre els llenços al sol.

- **1907:** Entre febrer i maig es prolongà la vaga, a la fàbrica de teixits de Teodor Planxart, en petició d'un augment de sou. El conflicte finalitzà amb el tancament de l'empresa.
- **1913:** Arriba l'electricitat, per mitjà de l'empresa Estabanell i Pahisa, fet que constitueix una gran revolució per al tèxtil.
- **1916:** Com a resposta a la convocatòria unitària de vaga general, impulsada a nivell nacional per les centrals sindicals CNT-UGT, contra la carestia de les subsistències, Granollers romangué totalment paralyzada el 18 de desembre i la resposta del sector tèxtil fou vital.
- **1918:** Amb motiu de la guerra europea de 1914-1918, l'exportació espanyola de teixits passà de 6 milions de quilos l'any 1913, a 17,2 milions el 1915. Granollers no escapa d'aquest augment tan considerable.
- **1919:** Entre febrer i octubre es presenten les noves "Bases del treball", promogudes per diferents seccions del Sindicat Únic de la ciutat (rajolers, adobaires, teixidors...). Els treballadors reivindicaven, entre d'altres coses, reconeixement del Sindicat per part de la patronal; augmentos salarials; jornada màxima de 8 hores; abolició del treball a preu fet; no admissió de menors de 14 anys i jornal íntegre en cas d'accident.
- **1923:** Hi ha 1300 telers de cotó i 100 de lli.
- **1925:** L'hegemonia del sector tèxtil fa que creixi ràpidament la indústria relacionada amb la fabricació de material auxiliar i telers, destacant així empreses com Construccions Mecàniques de Josep Boix, fundada uns

anys abans per Josep Boix i Vert, ex operari de Can Trullàs. Més tard, es convertí en la societat Boix-Munné-Costa.

- **1929:** Hi ha 1612 telers.
- **1934:** Entre maig i juliol, vaga de contramestres de les fàbriques locals de teixits i filats, adscrits al *Sindicat El Ràdium*¹. Es produeix el primer assassinat social a la ciutat, en ser tirotejat, per uns desconeguts, l'obrer contramestre de Can Torras, Antoni Ambrós, que no s'havia sumat a la vaga.
- **1936:** El nombre de telers és ja de 1.891 i les persones que treballen a Granollers, d'una forma directa o indirecta al sector del tèxtil, s'estableix en 2.500. Algunes indústries són destruïdes totalment o parcialment, poc abans de finalitzar la guerra per elements incontrolats del bàndol republicà.
- **1949:** Es calcula que la plantilla de treballadors tèxtils és de 3.200 que subministren i mouen 2.500 telers. La producció anual es xifra en 26 milions de metres de teixit.
- **1950:** Els càlculs industrials del moment estableixen en 100.000 els metres diaris de teixit, com a mínim, en jornada de treball de 8 hores. Els obrers que empleava la indústria tèxtil eren uns 3.000, segons xifres oficials facilitades a nivell de l'Ajuntament.

---

¹ Federació Sindical Tèxtil Ràdium és un sindicat d'obriers especialitzats del tèxtil que té el seu origen en el "Sindicato Profesional de Contramaestres, Ayudantes y Preparación en Tejidos" fundat a Barcelona el mes juny de 1916, arran d'una vaga general del tèxtil. Era una organització sindical sense cap caràcter polític, el seu objectiu era obtenir millores pels seus associats.

6. La indústria i els serveis abans de la guerra

Granollers estava seguint el ritme d'industrialització catalana del canvi modern que la indústria marcava a meitat del segle XIX.

El sector secundari s'implantà i compartí, més que no pas competí, amb la presència d'una agricultura dominant.

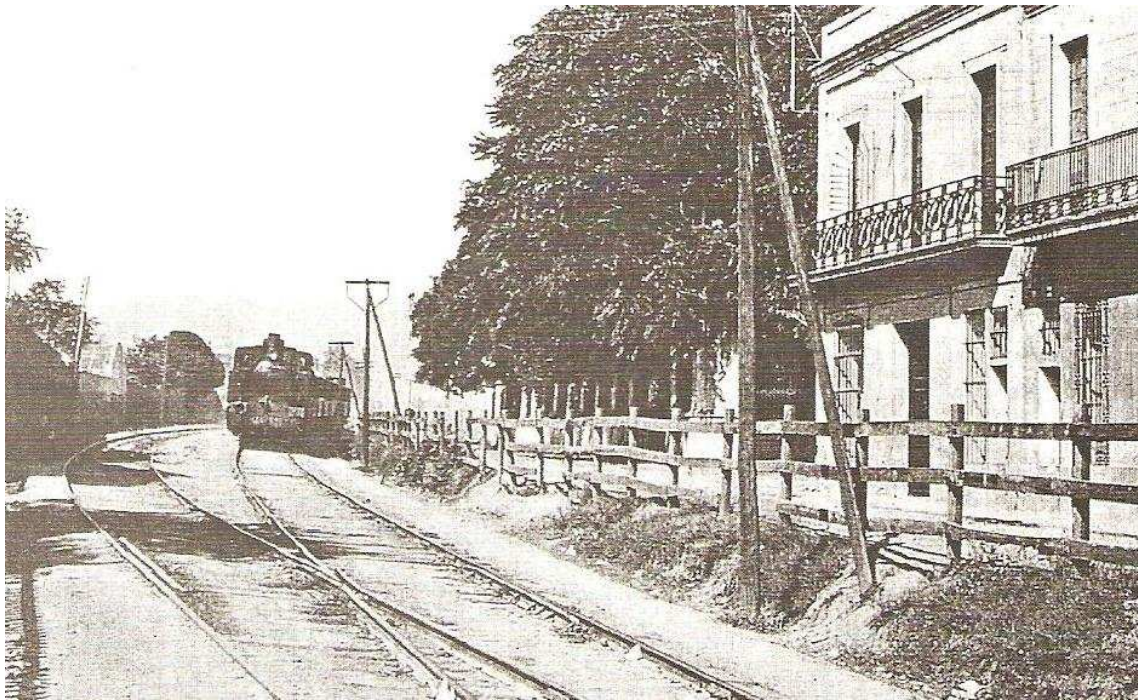
La presència de la carretera i les dues línies de ferrocarril (el tren va arribar a Granollers a l'any 1854) van permetre el desenvolupament de Granollers, de tal manera que, cap el 1830, es destacava en relació amb altres pobles de la comarca per la presència d'una notable industrialització.

A la segona dècada del segle XX, va ser quan es consolidà el procés d'industrialització granollerí, bàsicament a causa de la instal·lació de l'electricitat l'any 1913 i dels esdeveniments de la Gran Guerra, beneficiosos, econòmicament, per a moltes poblacions catalanes.

Entre 1854 i 1890, hi va haver un creixement ben destacat de les fàbriques. El procés va ser fonamentat bàsicament en la implantació del tèxtil, que es convertí en la indústria hegemònica en detriment d'altres que en diversos casos anaren desapareixent. Altres, excepcionalment, van continuar essent importants, com és el cas de la indústria sabonera dins del sector químic i la de l'aiguardent, dins de l'alimentari. Però el tèxtil va ser el motor industrial més remarcable fins a l'any 1960.

La instal·lació d'una fàbrica de gas propietat d'Alumbrado de Poblaciones, va ser inaugurada el 1880 en uns terrenys al costat de la línia fèrria de França, va representar una millora ben evident per la vila, que més tard van fer uns fanals de gas a la carretera. Però molt més important va ser la inauguració de

l'electricitat el 1913 per part de l'empresa local <<Estabanell i Pahisa>> que oferí a Granollers un dels millors avenços de l'època. I tanmateix la companyia francocatalana Energia Elèctrica de Catalunya, S.A. nodria el subministrament de les principals indústries. Cal ressenyar també alguna indústria de farines i de fruits secs lligada a la important explotació de l'avellana de la comarca, sobretot a partir de la dècada de 1920.

La via del tren MZA al seu pas per l'actual carrer Girona, a l'alçada del carrer de l'Enginyer.

7. Etapes de la indústria tèxtil a Granollers entre 1874 i 1923

- Primera etapa (1874-1892). On es produí una expansió limitada. Era una etapa d'acumulació de capital invertit posteriorment i que possibilità l'expansió tèxtil. Van créixer notablement els telers mecànics mentre que els manuals i volants anaven disminuint progressivament. Es van consolidar els teixits de cotó.
- Segona etapa (1893-1898). Etapa de gran expansió. Els anys 1898-1899 hi havia registrats 1.372 telers. El canvi més rellevant va ser entre 1893-1894, època en què es passà de 468 telers l'any anterior a 1.109, amb un augment, per tant, del 236'96%. Desaparició dels telers mecànics en la Contribució Industrial, d'ençà de 1898-1899.
- Tercera etapa (1899-1902). Etapa de regressió dins de l'expansió. Les causes serien la pèrdua de les colònies americanes i la recessió en general. Es passà de 1.372 telers, l'any 1898, a 980 el 1899. Hi hagué un descens del 28'57%. D'ençà de 1900 no apareixen referències dels telers de llana. Algunes dades, però, apunten, aïlladament, la seva existència.
- Quarta etapa (1903-1918). Etapa de gran expansió. El darrer any, Granollers arribà a tenir 1.493 telers. La xifra mínima correspon al 1909 amb 1.244. Aquest important desenvolupament s'explica per la política proteccionista del període i per la neutralitat espanyola en el conflicte mundial de 1914-1918, cosa que permeté ser proveïdora dels estat bel·ligerants. Gairebé tots els telers eren mecànics, el 1914. Durant

aquesta etapa l'energia elèctrica es començà a aplicar a les fàbriques granollerines.

- Cinquena etapa (1919-1923). Dels gairebé 1.500 telers de 1918 es passà a poc més de 1.000 l'any 1923. La recessió econòmica de la postguerra mundial en fou la causa principal. Cal observar, però, que les indústries de Bonaventura Comas i Fills de Ramón Murtra, amb 75 i 150 telers, feien constar la seva domiciliació social a Barcelona. Durant el període de la Restauració, les indústries i el volum d'expansió a Granollers venen marcades per la presència i el desenvolupament del tèxtil.

Vista general de la fàbrica de Roca Umbert.

8. Característiques particulars de l'estructura laboral i de serveis

Al llarg d'un segle, la població ocupada per sectors havia canviat considerablement: El 1830 els pagesos eren 368 i els obrers tèxtils 26. El 1880 eren 589 i 186 respectivament. Tanmateix l'increment de la població entre 1880 i 1910, en què es passà de 5.943 a 7.293, va tenir una relació ben estreta amb l'empenta de la immigració de les zones muntanyoses o dels pobles de la perifèria. Destaca dels anys trenta, la que procedia d'Almeria.

Un total de 2.200, dels 2.386 obrers que es dedicaven al sector secundari eren ocupats a les fàbriques de filats i teixits. Els obrers de l'època eren xifrats en 4.000, 2.200 eren homes i 1.800 dones. Aquestes xifres es mantingueren amb lleugeres variables durant la Guerra Civil, present durant tot el conflicte, cosa que va fer que hi hagués un transvasament de persones cap a altres ocupacions. Entre 1909 i 1919, Granollers acabà de consolidar la seva transformació de maquinària, fusteria mecànica i metal·lúrgia creixia en funció de la seva dependència amb aquestes empreses. El sector tèxtil també ajudà al desenvolupament de la construcció i això va permetre el creixement de forns i bòbiles de rajoleria.

També cal mencionar el sector de l'alimentació, el consum, fàbriques de gasoses, pastes de sopa, molins, fàbriques de sabons i lleixius que continuaven creixent durant l'esmentat període, tot i que en proporcions menys importants. La situació es mantingué i fins i tot millorà fins a 1936.

9. Característiques de la industrialització granollerina durant la 2^a

República

- El juny de 1932 hi havia 2.200 treballadors de fàbriques de filats i teixits de cotó; 40 de tallers de blanqueig; 50 de foneries i tallers de maquinària; uns 28 de fàbriques de pinyons; 18 d'electricitat.
- El nombre total de treballadors del sector secundari era de 2.386.
- El cens total d'obrers, repartits entre sector primari i secundari, era de 4.000 treballadors, dividits entre 2.200 homes i 1.800 dones.

A les portes de la Guerra Civil la indústria granollerina mantenia la seva importància productiva, tot i que crisis pròpia del període i la falta de primeres matèries les afectà. Això comportà un increment de l'atur entre els obrers.

Dels 14.145 habitants de Granollers el 1936, el 47'3% caldria qualificar-los com a econòmicament actius, i un 52'6% com a no actius. A l'any 1930 a Catalunya era del 42'96% i a la resta d'Espanya era del 33'88%. La població activa de Granollers era de 4.445 homes i 2.256 dones. Als 14 anys d'edat és quan s'entrava al mercat laboral.

En relació a la població activa ocupada per sectors, el 12'7% corresponia al primari, el 59'4% al secundari i el 27'8% al terciari. Al sector primari, es comptabilitzaven 770 persones actives, 261 de l'antic municipi de Palou i 509 de Granollers. El sector secundari tenia 3.616 persones actives, 1.863 homes i 1.753 dones. El tèxtil era la branca que més treballadors absorbia del sector, el 61'6% del total, la segona branca era la construcció a molta diferència, amb un

8'9%. La fàbrica tèxtil Roca Umbert acollia el 21% dels treballadors d'aquesta branca.

El sector terciari ocupava 1693 treballadors i representava el 27'8% de la població activa ocupada. Per branques, l'ocupació majoritària d'homes i dones es trobava en el comerç, amb un 32'1% i en diversos, amb un 29%.

Els actius no ocupats, és a dir, aquells que en edat laboral no treballen per falta de feina, eren el 1936, un total de 574 (488 homes i 86 dones). D'aquests, 213, és a dir, el 37'1% eren immigrants i d'ells 117 procedents d'Almeria. El 90'9% dels immigrants en atur havia arribat a partir de 1920.

Del Cens General de Població de 1936 amb 6.079 persones actives podem dir:

- A) En el sector primari el total d'ocupació era de 770 persones (12'66%).
- B) En el sector secundari 3.616 (59'48%).
- C) En el sector terciari 1.693 (27'84%).

10. Sectors econòmics 1936-1939

Durant la Guerra Civil, el nivell d'oferta/demanda havia estat més favorable, als pagesos, en general, mentre que als obrers industrials els havia passat tot el contrari. Però els canvis que els comerços i la indústria van fer van ser més importants que l'agricultura.

De 1936 a 1938 es pot analitzar que les empreses del sector tèxtil van sofrir un retrocés molt lleuger durant el conflicte bèl·lic.

Nombre de treballadors tèxtils:

- 2.125 el 1932
- 2.400 el 1936
- 2.214 el 1940

Nombre de telers (es pot apreciar més la variació):

- 1932 hi havia 1.748 telers.
- 1936 hi havia 1.667 telers.
- 1937 hi havia 1.327 telers.

Tot i que caldria sumar-hi 180 telers de Roca Umbert i 86 de Pius Anfres sense funcionar.

Durant els primers mesos de guerra hi havia manca de primeres matèries, això va paraitzar moltes indústries i les va reconvertir en indústries de guerra, al final també era dramàtica la falta de subsistències, el preu d'algunes d'aquestes matèries i el descontrol del mercat.

Com a resultat, dels 127 propietaris que constava a la relació de contribuents de la Tarifa 3^a de Contribució Industrial del novembre de 1935, 51 no constaven en la del 1939, i amb fàbriques o comerços cremats, Granollers no presentava la visió d'una ciutat gaire encoratjada des del punt de vista urbà ni econòmic.

Les decisions que havia pres el Comitè Revolucionari en els primers moments de la revolta i confirmades més tard per l'Ajuntament Permanent; de considerar facciosos una colla d'industrials de la comarca entre els quals Lamarca, Baulenas, Trullàs, Vila, Avellana, Gassó, Bultà i Serra eren els més afectats, van ser les més doloroses, ja que la repressió revolucionària s'encarregà en alguns casos de llevar-los la vida en uns moments en què els assassinats estaven a l'ordre del dia.

11. El món laboral i les associacions de treballadors fins a 1936

L'associacionisme obrer, industrial, a Granollers es manifestà amb unes pautes de conducta semblants a la resta del país. L'evolució econòmica granollerina i la presència d'un gruix cada vegada més nombrós de treballadors de fàbriques van fer que es visquessin una sèrie d'esdeveniments plenament lligats amb les transformacions socials que imposava l'industrialització.

A principis del segle XX eren nombroses les queixes per la utilització de mà d'obra infantil i les pèssimes condicions de salubritat. A l'entorn de 1925 un estudi mostra que tant els directors com els encarregats exigien una puntualitat molt rigorosa als obrers que feien una setmana laboral de 66 hores i que a més havien de tenir cura de la conservació de la maquinària. Sortosament i a excepció de la fàbrica de teixits Fills de Frederic Torras, els menors de 14 anys no eren admesos a treballar.

A partir de la proclamació de la Segona República, el rebrot de les associacions obreres, va ser en general ràpid. L'afany reivindicatiu tornà a aflorar ràpidament.

Els esdeveniments d'octubre de 1934¹, van anar precedits d'altres successos que també sotraguejaren la ciutat: Entre els mesos de maig a juliol, les fàbriques de teixits i filats que estaven adscrites al sindicat "El Ràdium" anaren a la vaga.

---

¹ tots els partits republicans, excepte el Partit Radical, havien trencat amb el govern central i a Astúries va esclatar una insurrecció armada amb caire més agressiu i violent que a Catalunya. Va haver-hi vagues generals convocades per l'esquerra. El govern va reaccionar proclamant l'estat de guerra.

A partir del 18 de juliol, Granollers estava en mans del proletariat¹ (la seva major part cenetista²). Els obrers de la via de França feien vaga en una població que passà del desconcert a l'irament, al dolor i la follia al llarg de molts altres mesos. A la resta d'Espanya l'agitació vaguista augmentà arreu del territori de adherint-se a la protesta contra el govern central.

Entre 1936 i 1939 dins del teixit de la ciutat, els organismes obrers no foren una illa desvinculada dels esdeveniments socials. El proletariat granollerí estava disposat a actuar en el moment d'un conflicte que s'allargà.

---

¹ Es va aplicar en molts casos el que anomenem comunisme llibertari. El comunisme llibertari promou una societat de llibertat i igualtat a través de la propietat comunitària o col·lectiva dels béns i serveis que són distribuïts per mitjà d'una economia planificada participativament segons les necessitats de cada persona en conjunt amb els altres integrants d'un grup social.

² Que pertany a la CNT.

12. Apreciacions sobre les mentalitats i comportaments durant la Guerra

Civil

- 1- La pagesia de Palou no va acceptar els canvis revolucionaris des de l'Ajuntament de Granollers, i la nova planificació econòmica va trobar fortes resistències en els propietaris i en els treballadors del camp, de manera que les ocupacions i col·lectivitzacions¹ no es van poder aplicar de manera satisfactòria.
- 2- Els obrers van participar molt més directament que els pagesos en la dinàmica de la revolta. Van ser els que ajudaren a la República amb els canvis revolucionaris, formant part de les columnes voluntàries que anaren a lluitar al front o organitzant-se, a la reraguarda en un moviment com el de Dones Lliures².
- 3- Pel que fa al comerç, tot i que defensaven la República, o si més no, no donaven suport a l'aixecament militar, no va impedir que s'oposessin als canvis revolucionaris, com les col·lectivitzacions de les botigues.
- 4- Els dirigents del Comitè Revolucionari van tenir una actuació decidida durant els primers moments de la revolta. Van evitar que es malmetés o frenés la puresa revolucionària fins i tot vinguda des de les mateixes files per part de socialistes, comunistes o anarquistes.
- 5- La cinquena columna, no es pot afirmar que existís a Granollers de forma estructurada i amb capacitat per ajudar als nacionals.

---

¹ Atribució del poder econòmic de l'empresa, fàbrica o establiment al col·lectiu dels obrers que hi treballen. Equivalia a una autogestió industrial obrera. Implicava l'atribució de valor afegit als mateixos obrers en forma de salaris o beneficis.

² Agrupació anarquista fundada a l'abril del 1936 va arribar a tenir unes 20.000 dones afiliades durant la guerra d'Espanya, amb quasi 170 agrupacions locals, bàsicament Catalunya, Aragó i País Valencià. Consideraven que la revolució antifeixista donava el context adient per tal d'acabar amb la "civilització unisexual". Defensaven la doble lluita, la de classes i la de gèneres.

- 6- Els morts per la repressió revolucionària, afectà en molts casos a sacerdots, però també a procuradors, advocats, industrials i comerciants.
- 7- Els refugiats tenien diferents llocs d'origen, diferent situació social, no coneixien la llengua i tenien diferents costums. L'alt component de nens, dones i gent gran va fer que Granollers a s'arribés al 86% de persones no actives durant molts mesos.

Acte polític revolucionari a l'Ajuntament de Granollers.

13. Les transformacions econòmiques a Catalunya durant la Guerra Civil

Amb la Guerra Civil, Catalunya va iniciar una revolució social. El nou règim que es va intentar implantar no tenia res a veure amb l'existent d'abans de l'aixecament militar del juliol de 1936. Això va ser degut a una sèrie de circumstàncies com la fugida dels grans capitalistes, el pes de les organitzacions llibertàries, l'autonomia de Catalunya dins de la República Espanyola, etc.

Podem dividir el procés d'estructuració de les unitats de producció al llarg del conflicte en quatre etapes:

- 1- Fins a l'octubre de 1936. Es produeixen les primeres confiscacions¹ revolucionàries acompanyades d'una actitud de prudència per part de la Generalitat.
- 2- A partir de l'octubre de 1936. S'inicia un període en què la Generalitat intenta legalitzar el nou règim revolucionari, per poder-lo canalitzar des del poder.
- 3- Des de juliol de 1937. Es posen en funcionament organismes coordinadors i directors d'autogestió obrera.
- 4- A partir de l'últim trimestre de 1937. Es passa a un període d'intervencions especials per la Generalitat o per la República, que controlaven quasi totalment l'economia de la zona republicana tot frenant el procés revolucionari.

---

¹ Procediment d'apropiació d'un centre de producció per un organisme col·lectiu dels treballadors de la unitat productiva, sindicats, ajuntaments, Generalitat o República. No pressuposava res sobre la forma jurídica futura de l'empresa.

En poc temps es va veure que la resposta a l'alçament militar s'havia convertit en un intent de revolució social. Cadascun dels diversos sectors obrers intentaria convertir en fets les seves pròpies concepcions ideològiques. Principalment marxistes i llibertaris.

També un sector molt important de la petita burgesia, intel·lectuals, homes de professions liberals, empleats de comerç, petits propietaris agrícoles; amb mentalitats que no eren ni marxistes ni llibertàries van prendre part en la lluita i reestructuració de l'economia.

Es va crear el Consell d'Economia de Catalunya amb l'objectiu d'arribar a una unificació de criteris i de donar forma a la nova estructuració econòmica que s'acordés. L'11 d'agost de 1936 es constituí el Consell amb la participació de la CNT-FAI¹, el PSUC², la UGT, ERC³, i el POUM⁴.

Poc temps després publicaren un programa d'onze punts, el «Pla de transformacions Socialistes⁵ del País». El pla va aconseguir el seu objectiu principal només a mitges. La polèmica entre les organitzacions de com organitzar la producció continuà durant pràcticament tot el conflicte.

---

¹ La FAI (Federación Anarquista Ibérica) era una organització fundada el 1927 a Saler, València, com una continuació de dues organitzacions anarquistes, la portuguesa Unión Anarquista Portuguesa i l'espanyola Federació Nacional de Grupos Anarquistas de España. La FAI va ser militarment revolucionària, amb accions que incloïen els robatoris de bancs per a l'adquisició de fons, i l'organització de vagues generals.

² El Partit Socialista Unificat de Catalunya va ser un partit català d'ideologia comunista federat amb el Partit Comunista d'Espanya (PCE). Va ser fundat el 23 de juliol de 1936.

³ Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) és un partit polític català, fundat l'any 1931, d'ideologia independentista catalana. ERC, va ser partit de rellevants polítics catalans com Francesc Macià, Lluís Companys o Josep Tarradellas.

⁴ El Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) va ser un partit marxista espanyol de caràcter revolucionari i alineat amb les tendències de l'esquerra comunista, va ser fundat l'any 1935. El POUM va defensar la revolució col·lectivitzadora desenvolupada a Catalunya des del 19 de juliol de 1936. Nin, que va ser Conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya considerava que la guerra i la revolució estaven intrínsecament unides.

⁵ Pels anarco-sindicalistes socialització significava l'agrupació efectiva del sindicat únic del ram de totes les empreses d'un sector de producció. Pels socialistes era l'atribució del poder polític de l'empresa a un govern popular.

Els objectius del pla eren els següents:

Regularització de la producció d'acord amb les necessitats del consum; establiment del monopoli del comerç exterior; col·lectivització de la gran propietat rústica, que es transferirà als sindicats dels obrers agrícoles; sindicalització obligatòria dels camperols privats en organitzacions cooperatives; desvalorització parcial de la propietat urbana a través de la imposició i la disminució dels alquilers; col·lectivització de la gran indústria, dels serveis públics, i dels mitjans de transport, incautació i col·lectivització de les empreses abandonades pels seus propietaris; increment de les cooperatives de consum; control obrer a la banca amb vistes a la seva posterior nacionalització¹; control obrer en totes les empreses privades; allotjament i ocupació de tots els parats en el camp i en la indústria, expansió de la producció agrària, creació de noves indústries, electrificació de tota Catalunya; suspensió de tots els impostos indirectes en favor d'un impost unitari.

Per tant, el pla tenia unes intencions totalment revolucionàries. Era un pla per reestructurar l'economia. Va fallar, entre altres coses per la dificultat que suposava portar-lo a la pràctica, i perquè les organitzacions no es posaven d'acord sobre com organitzar la producció.

---

¹ Nacionalització i municipalització: El municipi o l'estat s'encarreguen de la gestió de certs sectors o empreses, generalment serveis d'especial importància.

14. Transformacions a la indústria i al comerç de Catalunya

Quan després de la vaga general que acabà el 5 d'agost de 1936 els obrers van tornar a les fàbriques i van veure que els directius havien desaparegut o fugit; o empresaris i gerents estaven disposats a qualsevol concessió es va començar a practicar la col·lectivització i la socialització, en part resultat d'una situació no provocada des del govern ni des dels sindicats.

Cada col·lectivització era un cas particular i diferent, no obstant això les podem generalitzar en tres grups:

- 1- Empreses en què els treballadors escollien un Comitè Obrer de Control¹.
- 2- Empreses en què es substituï l'antic patró per un Comitè electe.
- 3- Empreses socialitzades, tant en el sentit marxista com anarquista.

La nova situació es caracteritza per:

- La constitució d'un Comitè de Control Obrer que fiscalitzava la gestió a les empreses en cas que romanguessin els anteriors directors o propietaris, o en cas d'abandonament la gestió fou copiada a aquests mateixos comitès.
- Es formalitzava una assemblea de treballadors d'una empresa o del sector per fer el resum de la situació econòmica de l'empresa i per nomenar un Comitè de Control.
- En la majoria de casos s'agafava l'antiga empresa com a unitat econòmica, en altres es feia la separació per tallers o instal·lacions.

---

¹ Grup o organisme de treballadors diferent del que controlava el poder econòmic de l'empresa o de la fàbrica. Estava present en empreses que continuaven en el poder dels antics propietaris o gerents, on el control sobre algunes decisions corresponia als treballadors del centre.

- Es prengueren mesures encaminades a calcular els costos de producció, els salaris i els ajustaments de preus, l'habilitació d'aquelles empreses que havien sofert desperfectes durant els fets del 19 i 20 de juliol, supressió d'intermediaris laborals, depuració de tècnics, etc.

Aquesta organització del treball es va difondre ràpidament, on més del 70% de les empreses catalanes industrials i comercials foren confiscades pels treballadors pocs dies després de l'Alçament.

Decret sobre col·lectivitzacions i control obrer de 1936

Fins aquest decret del 24 d'octubre de 1936 les solucions aparegueren sobre la marxa. L'esquema de les seves bases estructurals es pot definir en el següent:

- 1- Unitats de producció.
  - A) Empreses privades dirigides pel propietari o gerent amb la col·laboració i fiscalització del Comitè Obrer de Control, limitat a empreses petites i mitjanes.
  - B) Empreses col·lectivitzades dirigides pels obrers.
  - C) Agrupaments o concentracions col·lectives, que comprenen un conjunt d'empreses d'un sector.
- 2- Organització de les empreses privades.
  - A) El patró, com a òrgan de poder i decisió.
  - B) Els obrers, fiscalitzadors de la funció del patró, representats en el Comitè Obrer de Control.
- 3- Organització de les empreses col·lectivitzades.
  - A) Assemblea General de treballadors.

- B) El director, responsable davant del Consell d'Empresa.
  - C) El Consell de l'Empresa a manera de Consell d'Administració.
  - D) El delegat o Interventor de la Generalitat.
- 4- Els agrupaments: Concentracions d'empreses d'un mateix ram en una unitat superior que les englobava per subjectar-les a un règim comú d'empresa col·lectivitzada amb l'objectiu de constituir grans unitats de producció.
- 5- Organització general de la producció.
- A) Per als diferents sectors industrials, a Consells Generals d'Indústria.
  - B) El conjunt de l'economia era regit pel Consell d'Economia de Catalunya.
- 6- Òrgans complementaris. En el que era l'organització de les futures col·lectivitzacions hi havia dues institucions:
- 1) La Caixa de Crèdit Industrial i Comercial.
  - 2) Un organisme d'investigació tecnològica.
- 7- Responsabilitat. Normalment era doble: Els Consells d'Empresa responien davant l'«Assemblea de Treballadors» i el «Consell General d'Indústria».
- 8- Drets reconeguts derivats de la situació anterior. Els antics propietaris o gerents havien de ser emmotllats a la posició més convenient en la nova organització de l'empresa i no podien intimidar o degradar els obrers que pertanyien a l'empresa abans dels fets revolucionaris de juliol.

La col·lectivització era conseqüència d'una confiscació reconeguda per la llei.

Segons la llei havien de ser col·lectivitzades:

- 1- Les empreses que abans del 30 de juny ocupaven més de 100 obrers.
- 2- Les empreses en què l'amo hagués estat declarat feixista per un Tribunal Popular, o les empreses abandonades pel propietari.
- 3- Les empreses de 50 a 100 obrers si ho creien convenient com a mínim les $\frac{3}{4}$ parts dels treballadors.
- 4- Les empreses de menys de 100 obrers, si la majoria hi estava d'acord i amb la conformitat del propietari.
- 5- Les empreses que per la seva importància o particularitats havien de ser col·lectivitzades segons el criteri del Consell d'Economia.
- 6- Les empreses amb directius mobilitzades que no haguessin disposat res en el moment de la mobilització i el Comitè Obrer de les quals, un cop legalitzat, es presentés al Negociat de Legislacions i el Departament d'Economia i designés un delegat representant que hauria d'actuar d'acord amb aquest comitè.

Cal observar que les empreses amb menys de 100 obrers eren la immensa majoria a la Catalunya de 1936, i que quasi totes elles havien estat col·lectivitzades.

Hi havia també un sector privat que substituï al sector col·lectivitzat. Eren empreses estrangeres o amb una part de capital estranger que van ser respectades amb la finalitat de no tenir problemes amb les democràcies

occidentals. Els països amb més interessos a Catalunya eren Gran Bretanya, França i Bèlgica.

Els òrgans centrals de l'empresa col·lectivitzada eren cinc:

- 1- L'Assemblea General, formada pels treballadors de l'empresa.
- 2- El Consell d'Empresa, que tenia les facultats que corresponien als anteriors Consells d'Administració. Era format de cinc a quinze obrers elegits per l'Assemblea General, proporcionalment als diferents serveis (producció, administració, serveis tècnics i intercanvi comercial). També hi havia l'Interventor de la Generalitat i representants municipals amb veu però sense vot.
- 3- El Comitè Permanent del Consell d'Empresa, format pel director més tres membres delegats pel Consell d'Empresa; amb la finalitat de dirigir, representar i administrar l'empresa col·lectivitzada, segons el nombre de funcions que hi delegués el Consell d'Empresa.
- 4- Direcció. El director era nomenat pel Consell d'Empresa i era responsable davant seu. Si l'empresa tenia més de 500 obrers, el capital superior a un milió de pessetes o bé estava vinculat a la defensa nacional, el seu nomenament havia de ser aprovat per circular del Consell d'Economia. El director tenia els càrrecs de gerent, gestor i representant de l'empresa i podia ser assistit per un o més sots-directors nomenats pel Consell d'Empresa.
- 5- L'interventor de la Generalitat. Era nomenat per ordre del Consell d'Economia a proposta dels treballadors de l'empresa. En les seves competències figuraven les següents: vetllar pel compliment estricte de totes les disposicions legals que anessin apareixent, servint d'enllaç

entre les empreses col·lectivitzades i els organismes oficials i podien exercir el dret a vet a determinats acords contraris a les empreses que poguessin prendre els Consells d'Empresa; i coordinar tot el que fes referència a l'assessorament tècnic per tal de resoldre els problemes de l'indústria.

En algunes empreses privades el Comitè Obrer no es constituí immediatament i seguien funcionant d'una manera semblant a la d'abans de la guerra. Un decret del 18 de gener de 1937 va disposar que el Comitè de Control Obrer fos obligatori a totes les empreses industrials i mercantils que seguissin el règim de propietat privada, amb l'única excepció de les que manquessin de personal.

Els comitès no podien tenir més de nou membres ni menys de tres; havien d'estar integrats per obrers representants de les dues sindicals (si n'hi havia i proporcionalment al seu nombre). Els càrrecs eren gratuïts i duraven dos anys, eren reelegibles, els seus membres responien de la gestió davant l'assemblea obrera i davant el Consell General d'Indústria a què pertanyés l'empresa.

A les reunions el patró donava comptes al Comitè Obrer dels càrrecs i cobraments efectuats des de l'anterior reunió posant a disposició els comprovants. El Comitè aprovava anticipadament l'horari laboral, els augments o disminucions de salaris, admissió de nou personal i les seves obligacions i retribucions. El Comitè de Control també s'havia de reunir sense el patró un cop a la setmana per discutir o aprovar les qüestions plantejades pel patró, també per vetllar amb l'estricta compliment de les disposicions oficials de caràcter social en quant a sous, horaris, higiene, assegurances, etc.

Si la patronal tenia males intencions, i per tant no complís el que s'exigia, el Comitè podia proposar a l'assemblea de tots els obrers que demanessin al Consell d'Economia de Catalunya la col·lectivització de la indústria del negoci.

15. La confiscació i la intervenció inicial de fàbriques i serveis a Granollers

Al llarg de la setmana, entre el 19 i el 26 de juliol de 1936, el Comitè Revolucionari i les organitzacions obreres, van confiscar alguns edificis per organitzar millor la lluita contra els “enemics del poble”. Al Casino s'establí la <<Casa del Poble>>, que compartien el Partit Socialista i grups d'obrers de la UGT, i al Centre Radical el Sindicat Únic d'obrers metal·lúrgics. El Sindicat Únic de la construcció s'organitzà en el domicili de la família Puntas i el de l'Art Tèxtil i Fabril el de la família Carrencà, tots dos en el carrer de Prim; al mateix carrer es va establir el POUM. El sindicat d'arts gràfiques on estava instal·lat el Centre Tradicionalista i el sindicat d'obrers ferroviaris a Can Ganduixer, i el sindicat de l'art de la fusta s'apropià del Jutjat de Primera Instància. A tot Catalunya, els comitès antifeixistes locals feren el mateix a Granollers pel que fa a la confiscació de locals per organitzar els serveis.

Les primeres confiscacions o controls obrers d'empreses responen a iniciatives fetes pels comitès regionals sobre empreses importants de serveis, o bé afecten indústries locals que pertanyien a facciosos¹ morts o que havien fugit. Entre les primeres hi havia el servei de ferrocarrils, la companyia elèctrica <<Estebanell i Pahisa, S.A.>>, la companyia <<Energia Elèctrica de Catalunya>>.

Entre les segones, empreses els amos de les quals havien estat reprimits o bé havien fugit, i havien passat el bàndol feixista. El Comitè Revolucionari i

---

¹ Persona que forma part del bàndol nacional, rebel armat.

Antifeixista confiscà també el servei de subministrament d'aigua potable per al proveïment de la població i el va municipalitzar.

El 5 d'agost, per acomplir el decret del Govern de la Generalitat, el Comitè Revolucionari i Antifeixista i el Sindicat de l'Art Fabril i Tèxtil (branca industrial que ocupava més de la tercera part de la població activa de la ciutat) van acordar de fixar les normes següents:

- L'horari de treballs es reduïa, la normal a 40 hores; la de torn de dia a 38 i el de la nit a 34. El treball de torn normal s'efectuaria de 8 a 12 i de 2 a 6 els cinc primers dies de la setmana, i no es treballaria ni dissabtes ni diumenges.
- Els jornals es fixaven d'acord amb la mitjana del pacte col·lectiu realitzat per al pagament de la setmana del 20 al 26 de juliol, amb un augment del 15% que començaria a regir a partir de la pròxima setmana. D'altra banda, totes les empreses que no haguessin satisfet els jornals de les setmanes anteriors ho havien de fer, sense trigar més segons acord del Comitè de l'Art Fabril i Tèxtil.
- Com a condicions generals: Abolició a totes les fàbriques del treball a preu fet; també s'informà que el Comitè de l'Art Fabril i Tèxtil havia acordat que el sindicat local comunicaria al comitè de relacions (format a Barcelona) els casos d'aquelles empreses que per manca de matèries primeres no poguessin posar-se en funcionament perquè obrés en conseqüència.

El procés de normalització de l'activitat laboral i social es feia patent amb el temps.

16. Organització de les col·lectivitzacions i municipalitzacions a Granollers

Cal tenir en compte que tots els sectors productius i de serveis de la ciutat es van col·lectivitzar o van experimentar noves formes d'organitzar el treball i que aquest procés s'inicià immediatament després de l'esclat del conflicte militar. En aquest sentit Granollers, com la majoria de ciutats de Catalunya, comptava amb un important moviment obrer organitzat, s'abocà a un procés de transformacions revolucionàries que mesos després, es veuria emparat i encarrilat per tota una sèrie de normatives legals emanades del Consell d'Economia de la Generalitat de Catalunya.

Una altra característica comuna de la forma de col·lectivització va ser la tendència a l'agrupament de petits tallers, comerços i serveis en general. En aquest cas es troben el ram de la construcció, el dels rajolers, dels barbers i perruquers, dels forners, la indústria gastronòmica, els ordinaris, els impressors, els pintors, els ebanistes i els sabaters, etc. En aquests nous agrupaments col·lectius s'integren els ex-patrons i els obrers ocupats en les diferents activitats.

Una altra particularitat destacable del perquè i com es formen aquestes col·lectivitats és el caràcter espontani, sobretot en els tres primers mesos; els diversos agrupaments creats van adoptar noms com: <<empreses unificades>>, <<col·lectivitat>>, <<cooperativa>>, <<empreses socialitzades>>, etc., sense que per això fossin diferents les seves estructures internes i els seus procediments i objectius en el moment de la constitució.

Normalment és una assemblea, d'obrers i ex-patrons conjuntament, on s'acorda que l'empresa o el sector s'organitzi de manera col·lectiva; aquesta decisió solia fer-se pública, per al coneixement de la població en general, tot publicant un manifest on valoraven els moments revolucionaris que es vivien i que això justificava l'aparició de la col·lectivitat.

Malgrat tot, la visió autèntica del procés col·lectivista. Es pot apreciar el mal funcionament de la majoria de col·lectivitats i com moltes es van constituir d'una manera més obligada que no pas voluntària.

Observant els balanços de l'època podem observar que hi havia un col·lapse econòmic de les empreses pocs mesos després del començament del conflicte, en part heretat de la situació anterior a la Guerra Civil. Aquesta situació es va accentuar al llarg de la guerra.

Com altres ciutats catalanes que experimentaren un procés d'industrialització, Granollers va veure desenvolupar les indústries de béns de consum en les primeres dècades del segle, sobretot del ram tèxtil, i a partir dels anys trenta, les de béns d'equip, especialment el ram metal·lúrgic. Durant els anys de la Guerra Civil, l'activitat industrial es va veure col·lapsada pel tancament dels mercats i la manca de matèries primeres i energètiques, però a mitjans dels anys quaranta va reemprendre la marxa sense haver variat en excés de la seva situació anterior a 1936.

17. Transcripció de l'entrevista al Sr. Norbert Girbau, antic treballador de Roca Umbert

Dimarts 19 de desembre del 2006 a les 09:30 am.

- **Quin era el seu càrrec a Roca Umbert?**
- Treballava al ram de l'aigua.
- **A quina edat va entrar a treballar?**
- Als 15 anys.
- **Durant quants anys va estar treballant a Roca Umbert?**
- Durant un any i mig. El mes de juliol va plegar de Roca Umbert i es va allistar de voluntari al front.
- **Com era la fàbrica abans de la guerra ?**
- Hi havia tints, calderes, la part del ram de l'aigua, on estenien el cotó... Durant els successos d'octubre de 1934¹, a Granollers, els membres de CNT-FAI van acorralar a la Guàrdia Civil a la seva caserna de la Plaça de la Corona. Van venir tropes d'una columna de Barcelona, van muntar una peça d'artilleria al Carrer Santa Esperança disparant quatre o cinc canonades a l'Ajuntament, quan els soldats havien arribat allà, ja no hi havia ningú. L'ambient ja estava molt revolucionat.
- **Com estava la fàbrica durant la guerra?**
- Es vivia amb terror. Hi havia diferències entre socialistes i anarquistes. Un socialista un dia va contestar al Consell d'Empresa en una assemblea, i els de la CNT-FAI, tot parlant entre ells va sentir com deien de portar-lo a la cuneta amb el famós cotxe fantasma. Hi havia tensió i

---

¹ El general Batet va assaltar l'edifici de la Generalitat després de la proclamació de l'estat català dins de la República Federal Espanyola el 6 d'octubre de 1934 feta per Lluís Companys.

es passava gana. Durant el repartiment de queviures, un membre del Comitè de l'Empresa, de la CNT-FAI, va sortir amb una garrafa d'oli que era per repartir i que es va quedar, van dir als treballadors que ja no quedava oli.

- **Pertanyia vostè a algun sindicat obrer? Era el mateix al que pertanyien la majoria de treballadors de Roca Umbert?**

- No pertanyia a cap sindicat. Era la CNT-FAI el que dominava a la fàbrica i estaven presents en el Consell d'Empresa. També hi havia socialistes, però no tenien tanta influència.

- **Quines eren les ideologies predominants entre els obrers?**

- Eren d'Esquerra Republicana de Catalunya majoritàriament, també n'hi havia de CNT-FAI i socialistes. D'Esquerra Republicana no va morir ningú per part dels republicans.

- **Com va viure el bombardeig? Va afectar a la fàbrica?**

- Estava estenent cotó als estenedors de Ca l'Umbert a un camp quan va veure cinc avions italians que ja marxaven. No van caure bombes a la fàbrica.

- **Quin era el paper de la dona a la fàbrica? Com eren els seus sous?**

- Els seus sous eren inferiors. Feien feines diferents, però els sous eren normalment inferiors. Es cobraven unes 10 pessetes diàries de jornal. Elles cobraven una mica menys, però tenint en compte els temps que es vivien, eren necessaris aquests sous de les dones.

- **Com eren els sous abans i durant la guerra?**

- Eren d'entre 8 i 10 pessetes diàries pels homes. El seu pare treballava d'escrivent a la fàbrica de La Tela. Quan va començar la guerra, un cop

van tornar a la feina, les bases de treball deien que l'encarregat principal havia de cobrar 300 pessetes a la setmana. L'escrivent 250 i els del ram de l'aigua 175. El comitè d'empresa va començar a pagar-li 175 pessetes.

- **Quants treballadors hi havia a la fàbrica ? De quines edats eren ?**
- Hi havia molts treballadors, un autocar portava treballadors de Lliçà a Granollers, perquè a Granollers faltava mà d'obra, a Granollers abans de la guerra hi havia 19 fàbriques de teixits, que era molt, i per això venien treballadors de Lliçà, Parets i la Roca.
- **Quantes hores treballava vostè al dia ? Quants torns hi havia ?**
- 8 hores diàries, feia torns de les 5 del matí fins les 9, i de la 1 fins a les 5 de la tarda.
- **Era un cas aïllat o es corresponia a la majoria de casos d'indústries tèxtils de Granollers?**
- Va passar a totes les indústries, estaven totes col·lectivitzades.
- **Què es fabricava a la fàbrica? Es va usar com a indústria de guerra?**
- Es feien teixits de roba de guerra. Però durant el temps que vaig estar-hi treballant feien teixits normals.
- **Com va ser l'economia durant la guerra?**
- A casa seva tenien una botiga de queviures. I uns galifardeus van baixar d'un camió i li van saquejar. Els van dir que anessin a llogar-se per treballar a les cooperatives, no els van pagar mai res del que van saquejar, ni tant sols van fer inventari. Van anar a les cooperatives i els van dir que no hi havia feina per ells, perquè el seu pare anava a missa, i

estava mal vist. Van anar a treure estalvis de la caixa d'estalvis, però no podien treure els seus estalvis ja que el comitè els bloquejava. Només els deixaven treure 10 pessetes cada mes.

- **Va viure el procés de col·lectivització de la fàbrica?**
- Si.
- **En els anys de la guerra hi havia molta fam. Pot explicar com vivia la gent aquells moments?**
- Hi havia un economat on es feia el repartiment de queviures. Es passava molta fam.
- **Què em pot dir sobre el casino i la Unió Liberal¹? Com eren les reunions allà?**
- Unió Liberal era el centre d'esquerres predominant. Hi havia un bar on servien begudes, on tenien una escola laica.
- **Hi havia carlisme² a Granollers?**
- Hi havia un Centre Carlista.
- **Respecte als diumenges i festius feien festa o treballaven?**
- Es plegava el dissabte a la tarda i el diumenge es feia festa, fins el dilluns al matí.
- **Té alguna anècdota interessant per explicar?**

---

¹ La Unió Liberal va ser un partit polític espanyol de la segona meitat del segle XIX fundat per Leopoldo O'Donnell l'any 1858 amb la intenció d'aglutinar entorn un mateix partit als moderats no absolutistes del regnat d'Isabel II i als progressistes menys exaltats en un intent per ocupar el centre polític de l'època. No era una partit d'ideals, els seus principis bàsics van ser conservar la monarquia com a forma de govern però allunyant-la de les temptacions absolutistes, reformar l'administració pública en un sentit centralista i oferir cert grau de multipartidisme als moderats i progressistes.

² Moviment polític legitimista de caràcter antiliberal i antirevolucionari sorgit a Espanya en el segle XIX, pretén l'establiment d'una branca alternativa de la dinastia dels borbons en el tron espanyol, i que en els seus orígens creia en l'Antic Règim. Durant el segle XX una part del carlisme va evolucionar cap al socialisme tradicionalista (el Partit Carlista), més tard es va produir una escissió del sector tradicionalista conservador, que formaria la Comunitat Tradicionalista Carlista.

- Es va allistar al front d'amagat sense dir-ho als seus pares. Va anar al front d'Aragó. Pensava passar al bàndol feixista per venjar-se del que havien fet a la seva família. Però al rebre un bon tracte al bàndol republicà va decidir no passar a l'altre bàndol. Els seus pares van fer que tornés a casa. Quan ell estava al front, el seu pare estava a les llistes per ser assassinat pel cotxe fantasma, però al veure que el fill havia anat al front amb el POUM i que era revolucionari, va fer que això salvés la vida al seu pare. Temps després es va allistar voluntari per anar a carrabiners¹. Al cap d'un mes, però, ja estava a les trinxeres un altre cop al front del Segre. Els italians el van capturar i una punta de metralla li va donar a la mà. Els italians se'l van emportar i volien deixar-lo al seu poble quan passessin per allà, així no anava al camp de concentració. El van haver de dur a l'hospital perquè tenia metralla dins la mà. El van dur a l'Acadèmia Militar de Saragossa que estava habilitada com a hospital. Hi havia ferits republicans i nacionals. El van interrogar i el van portar a Bilbao a un camp de concentració. Va veure com la gent marxava dels camps, però a ell no el van voler avalar perquè sortís. El maig va poder sortir, perquè una llei deia que els menors d'edat quedaven lliures.

---

¹ A l'estat espanyol, guàrdia destinat a la repressió del contraban i a la vigilància de costes, fronteres i duanes.

18. Transcripció de l'entrevista al Sr. Francesc Forniers, antic treballador de Roca Umbert

Dimecres 20 de desembre del 2006 a les 16:00 pm.

- **Quin era el seu càrrec a Roca Umbert?**
- Va entrar d'aprenent d'electricista.
- **A quina edat va entrar a treballar?**
- Va entrar a treballar el dia 13 de juny de 1938. Perquè als nois i noies de 12 i 13 anys s'havien d'apuntar als sindicats. Així quan tenien 14 anys podien entrar a treballar. El van destinar a Roca Umbert.
- **Durant quants anys va estar treballant a Roca Umbert?**
- 14 anys.
- **Com era la fàbrica abans de la guerra?**
- No ho sap, ell era molt jove.
- **Com estava la fàbrica durant la guerra?**
- Els treballadors ho vivien amb ansietat i angoixa perquè tenien parents al front, pels bombardeigs, etc. Els joves, però tenien ganes de viure. L'empresa els ofería d'anar a repàs escolar, però més tard, això va ser impossible perquè els mestres estaven mobilitzats al front.
- **Pertanyia vostè a algun sindicat obrer? Era el mateix al que pertanyien la majoria de treballadors de Roca Umbert?**
- El sindicat majoritari era la CNT.
- **Quines eren les ideologies predominants entre els obrers?**
- Durant la guerra estaven bastant desmoralitzats.
- **Com era la relació amb el patró?**

- Amb el comitè la relació era bona i respectava els càrrecs de l'empresa. El director de la fàbrica d'abans de la guerra continuava tenint les seves funcions, era un parent dels amos. Aquest va morir l'any 1938 i el va succeir el que va seguir després de la guerra.
- **Com va viure el bombardeig? Va afectar a la fàbrica?**
- El dia del bombardeig no va entrar a la classe de l'escola on ell anava. Va tornar tothom a casa seva. Van ferir a la seva germana petita i la van anar a buscar. Estava a la Porxada recollint ferits i morts. La seva germana va ser traslladada a l'Hospital de Granollers, estava ple, va ser traslladada a La Garriga però hi havia la mateixa situació. Tot seguit la van dur a Centelles on van instal·lar un hospital provisional, uns dies més tard la van traslladar a Vic on hi va estar fins que es va recuperar. El bombardeig no va afectar a la fàbrica. La fàbrica va ser cremada al final de la guerra pels republicans en retirada.
- **Hi havia gaires treballadors immigrants?**
- No gaires, alguns refugiats bascos, asturians sobretot, gent de Madrid, etc. Que fugien per l'avanç dels franquistes.
- **Quin era el paper de la dona a la fàbrica? Com eren els seus sous?**
- Hi havia moltes dones, més que homes, principalment en teixits. Els sous estaven bastant igualats.
- **Com eren els sous abans i durant la guerra?**
- Durant la guerra eren de 50 pessetes, i en la postguerra eren de 25 pessetes, perquè hi havia crisi i a més els preus es van desorbitar.
- **Quants treballadors hi havia a la fàbrica? De quines edats eren?**
- Hi havia moltes dones. Al ram de l'aigua es treballava poc.

- **Quantes hores treballava vostè al dia ? Quants torns hi havia ?**
- Es feien 8 hores diàries. Es treballava de nit, perquè hi havia poca corrent elèctrica i així l'aprofitaven. Ell, però estava a la fàbrica durant el dia i el seu operari durant la nit.
- **Com va ser la fàbrica al final i després de la guerra?**
- La seva germana era del Consell d'Empresa de Roca Umbert, la seva germana era la més jove de la junta. Després de la guerra, no es va reprimir a cap treballador de la junta. Però entre treballadors hi havia ràbies i enveges i la seva germana va trigar 6 mesos a poder tornar entrar. Abans d'entrar les tropes franquistes el treball de la fàbrica estava pràcticament paralitzat. La fàbrica va ser cremada al final de la guerra pels republicans en retirada. On hi ha la part de l'actual biblioteca, la part de dalt va ser cremada, els telers mecànics que eren de fusta i el sostre que també ho era. Van intentar destrossar el pont, però no van poder. A l'estació del nord, van destrossar un tram. Després d'això les portes de la fàbrica van quedar obertes i molta gent entrava a dins, agafava els rotllos de tela dels telers i se'ls emportaven. Els caps de la fàbrica van anar a veure el cap militar de la zona, era un general italià i li van demanar si podien tancar les portes per evitar els robatoris, i ell els va oferir fusells i pistoles. Però ells van tancar les portes amb un segell firmat pels militars. El seu operari, cinc dies després de l'entrada dels nacionals, el va anar a buscar per oferir-li de treballar a la fàbrica. Estava tot cremat, rescataven material elèctric, etc. No tenien mitjans per treballar.

- **Era un cas aïllat o es corresponia a la majoria de casos d'indústries tèxtils de Granollers?**
- Totes les indústries van ser col·lectivitzades, en tots els rams. Els sindicats principals era la CNT i la UGT.
- **Què es fabricava a la fàbrica? Es va usar com a indústria de guerra?**
- Es feia confecció per vestir soldats.
- **Com vivia la gent la guerra? Es veia el front de batalla com quelcom llunyà? Hi havia molta por?**
- Després del bombardeig, la claveguera del Carrer Roger de Flor va servir com a refugi. Ell quan hi havia bombardeigs havia de donar corrent al refugi. Al principi no hi havia por, però a partir del 1937 els ànims van decaure.
- **Va viure el procés de col·lectivització de la fàbrica?**
- Quan ell va entrar a treballar-hi la fàbrica ja estava col·lectivitzada.
- **En els anys de la guerra hi havia molta fam. Pot explicar com vivia la gent aquells moments?**
- El treballar per Rússia els donava un quilo de carn a la setmana, un pot de conserves, i un quilo de pèsols mexicans que botaven com pilotes de golf. El mes de setembre això es va anar acabant, després de la Batalla de l'Ebre, van arribar camions a Roca Umbert, a l'estenedor de peces i l'antic garatge. Omplien tones d'ametlles i avellanes. La guerra va decaure i es va acabar el subministre del pa. Ell i la seva família anaven a les cues de racionament on hi havia un gran descontrol. Agafaven

llenties, avellanes i oli de l'estació, això els va permetre aguantar fins l'estiu.

- **Què em pot dir sobre el casino i l'Unió Liberal? Com eren les reunions allà?**
- L'Unió Liberal era una associació d'idees modernistes. Tenien un col·legi laic, una associació d'assegurances, un teatre on es feien moltes obres de teatre i mítings polítics locals. El casino era pels senyors. S'hi va instal·lar la UGT. Després de la guerra on hi havia l'Unió Liberal s'hi va instal·lar La Falange Española de las JONS¹, que va incautar edificis.
- **Hi havia carlisme a Granollers?**
- A Granollers hi havia pocs carlistes. En van ser afusellats tres o quatre.
- **Feien feina extra fora de la fàbrica?**
- Durant la guerra no. Després si.
- **Respecte als diumenges i festius feien festa o treballaven?**
- Durant la postguerra si.
- **Té alguna anècdota interessant per explicar?**
- Durant la guerra, les ametlles que entraven amb camions de carrabiners, que venien a pesar-les. El xofer el va veure agafant ametlles i el va pegar, però els altres xofers el van defensar i li van deixar agafar ametlles. Les ametlles eren de les col·lectivitats de Tarragona. Les

---

¹ Falange Española (FE) és un moviment espanyol fundat el 29 d'octubre de 1933 per José Antonio Primo de Rivera, advocat, fill del General Miguel Primo de Rivera. El partit va ser donat a conèixer en un míting celebrat en el Teatro de la Comèdia de Madrid. Posteriorment es va fusionar amb les Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (JONS), fundades per Onésimo Redondo i Ramiro Ledesma Ramos, qui clamaven l'eliminació econòmica de la burgesia d'una banda i criticaven les lleis anticlericals republicanes per una altra. Amb aquesta fusió va passar a denominar-se Falange Española de las JONS (FE de las JONS). La ideologia de Falange és el nacionalsindicalisme, un concepte basat en el sindicalisme revolucionari, similar al que més tard es coneixeria com "autogestió", amb components basats en el catolicisme, el que allunya el falangisme de plantejaments racistes.

ametlles s'assecaven a l'ombra de l'assecador de Roca Umbert. Després de la guerra va venir una brigada, van agafar les ametlles amb sacs nous i se les enduien al moll de Barcelona, després per ser dutes a Hamburg com a botí de guerra en un camió alemany. Això va durar tres mesos.

19. Annex

19.1. Els primers dies de la guerra

El 18 de juliol de 1936 les comunicacions amb la resta d'Espanya estaven tallades. Fins al cap d'unes hores la població no es va assabentar del que havia passat, l'alçament de l'exèrcit d'Àfrica i Canàries contra el govern de la República.

A la tarda d'aquell mateix dia l'alcalde de Granollers, Esteve Camilo, va ordenar al tinent de la Guàrdia Civil, que amb tots els homes disponibles detinguessin a dos coneguts tradicionalistes de la ciutat: Manuel Puntas Viñas i Francesc Xavier Riera Marsà. El primer era cap comarcal del carlisme, i el dia abans havia rebut ordres directes del cap del Carlisme a Catalunya, de què els requetés de la Comarca s'aixequessin en armes tot defensant l'acord a que s'havia arribat amb el general Mola. El segon, Riera Marsà, era cap del requeté¹ a Granollers. Tots dos foren detinguts i traslladats a Barcelona. Allí van romandre a la txeca de les Joventuts Llibertàries² al carrer Provença. Van ser assassinats en el cementiri de Montcada i Reixac la matinada del 14 d'octubre.

L'endemà de l'aixecament, tot Granollers escoltava la ràdio per seguir el que succeïa a Barcelona, ja que una sèrie de casernes s'havien aixecat en armes. Els militars rebels van ser atacats des de l'inici de llur sortida de les casernes i no van poder conquerir els objectius prèviament establerts. L'aixecament a Barcelona i província havia fracassat.

---

¹ El requeté va ser l'organització paramilitar del carlisme. Va ser fundat per Joan Maria Roma com una organització juvenil del carlisme l'any 1907.

² La Federación Ibérica de Juventudes Libertarias (FIJL), era una organització anarquista creada a Madrid l'any 1932. De vegades se la coneix també com les Joventuts Llibertàries o per l'acrònim JJLL.

A Granollers, els trens de Barcelona, exceptuant els de primera hora del matí, ja no arribaren. Els trens havien quedat bloquejats a l'estació de Sant Andreu del Palomar. Els camions de llet que havien de marxar cap a Barcelona no van sortir i es va repartir la llet entre la ciutadania i, especialment, a l'Hospital Asil de Granollers.

Durant la tarda del 19 de juliol a les Franqueses del Vallès, va ser empresonat Joaquim Gay (general de l'exèrcit retirat després de la proclamació de la República, vivia tranquil·lament a una masia de les Franqueses). Va ser detingut i traslladat a la presó local "Can Ramos". El dimarts, 21 de juliol, un pilot d'homes, dones i nens el van anar a buscar a la presó. Va ser rebut al carrer amb tot tipus d'insults, espentes, crits i cosses. El van dur al lloc destinat i va ser executat al costat de l'Estació del Nord, essent aquest el primer assassinat de la guerra. Des del tren es podia llegir una pintada al lloc on havia caigut el general: *"Aquí el pueblo ha hecho justicia"*, deia al costat d'una bandera de la FAI.

La mateixa tarda del dia 19 la CNT va declarar la vaga general revolucionària indefinida, un procés fora de l'habitual en resposta al pronunciament militar. Es van suspendre les festes i actes anunciats per aquell dia. A la nit tot el poble va ser convocat a una assemblea a la Plaça de la República (Porxada) en la que es concretà el sentit de la vaga general indefinida. Es va establir que duraria fins que finalitzés la revolta militar.

Aquell diumenge, un grup de milicians de la FAI armats, van rodejar els convents i esglésies de la ciutat per saquejar-ho tot. Els capellans i monges van abandonar els convents, vestint-se de seglars.

El dilluns, 20 de juliol, arribaren per la carretera de Cardedeu, dos camions plens d'anarquistes. Van parar al convent i l'església dels franciscans, disparant els seus fusells contra les imatges i els retaules. Van tirar al terra les imatges dels altars, apilaren els bancs i les cadires en el centre de l'església, llençaren benzina i la van encendre. Van destruir totalment el temple, restant dempeus tant sols les parets. Van fer el mateix amb l'església parroquial de Sant Esteve. Van anar a l'església de Sant Esteve. Van saquejar la rectoria, llençaren tots els registres i actes documentals, els bancs, les imatges religioses i tot el que trobaren a l'església. Van fer una pira de foc, van incendiar l'església i el convent escola de les Germanes Carmelites, els edificis on estaven instal·lades les escoles de Sant Josep i el Centre Catòlic. Un camió carregat de milicians, es passejà pels carrers de la ciutat escampant els documents dels arxius parroquials. L'església de Sant Esteve no va quedar enderrocada, van anar a fer-ho a pic i pala l'any 1937.

L'endemà es va tornar a cremar per segona vegada l'església parroquial. Aquest incendi va ser definitiu. Foren destruïts objectes de valor incalculable, entre d'altres la "trona" gòtica. Van ser llençades les campanes des de dalt del campanar, essent més tard convertides en peces d'artilleria. Tot el que tenia a veure amb la religió va desaparèixer de la ciutat durant aquells primers dies de guerra.

L'ajuntament sota el control del Comitè Antifeixista, en un ple ordinari celebrat en el mes de novembre d'aquell any 1936, disposà que els diners del pressupost serien destinats a instal·lar la calefacció en els col·legis i el que sobrés s'utilitzaria en la construcció d'un pavelló per a infecciosos a l'Hospital.

En aquell mateix ple, l'alcalde Manel Fabregat, cenetista que formava part del Comitè Antifeixista local de Granollers (escollit quan es produí la normalització institucional), demanà a la Generalitat que els hi fossin entregades les tres mil pessetes que tenien els capellans del Convent dels Pares Menors Conventuals, ingressats a La Caixa per a destinar-los a la reconstrucció d'escoles que tanta falta feien a una ciutat que, després dels incendis dels convents-escoles, tenia un greu problema de places escolars per als dos mil joves que tenien que iniciar el curs 1936-1937.

Per justificar les accions antireligioses, es van organitzar exposicions on es veien aparells de càstigs, que segons deien havien estat descoberts en el convent de les Carmelites per demostrar la crueltat de les religioses.

L'Ajuntament veient que les runes de les esglésies podien posar en perill la vida dels ciutadans, ordenà quatre mesos després que les obres del ram de la construcció procedissin a la destrucció de l'anomenat "Barri Gòtic", format pel que era la plaça de l'Església, la placeta de la Rectoria. Durant el mes de novembre les brigades d'obres acabaren d'enderrocar el que quedava del Centre Catòlic, les velles i noves escoles dels Germans i la Rectoria. Només es conservà la torre del campanar.

Pel que fa presència i representació del Comitè Antifeixista, el 21 de juliol es va fer amb el domini de la ciutat, incautà vint-i-cinc cotxes i amb la força de dos-cents milicians armats prengueren el poder de la ciutat. Estaven obsessionats per eliminar la "Cinquena Columna". Segons els membres de la CNT-FAI, estaria formada per clergues, militars, empresaris i gent de dretes, a més dels devots escandalitzats davant l'espectacle incendiari que havien presenciat. Tot

i això cal dir que a Granollers mai es creà la “Cinquena Columna”. Tot això, van organitzar patrulles de control, que visitaven les cases dels sospitosos. L’anomenat “cotxe fantasma” anava, durant la nit, a casa dels possibles “facciosos”. Si tenien la sort de fugir, salvaven la vida. En cas contrari, l’endemà apareixien morts a qualsevol carretera dels voltants de Granollers.

Aquests successos van desencadenar el pànic a la població civil. Ningú estava segur amb aquell descontrol i aquell clima d’extrema violència. Els membres del Comitè es passejaven pels carrers ensenyant grans pistoles al cinto.

El dijous, 23 de juliol es celebrà el primer mercat en temps de guerra. Aparentment tot continuava igual. Grups de milicians s’encarregaven de mantenir l’ordre i que fossin respectades les ordres dictades pel Comitè, en el sentit que havien de regir els mateixos preus que la setmana anterior.

El diumenge, 6 de juliol, es celebra una reunió a l’Ajuntament on hi són convocats tots els empresaris que quedaven a la ciutat i se’ls demana que abonin els jornals setmanals als seus treballadors, malgrat que durant dues setmanes l’activitat laboral ha estat paralitzada. Alguns petits industrials que no tenien suficients diners per fer front a aquests pagaments se’ls va obrir un crèdit per a què paguessin les nòmines. El primer d’agost tots els treballadors han cobrat les dues setmanes en les que s’ha aconseguit la vaga general.

És aleshores quan, en una assemblea, s’arriba a l’acord de tornar a la feina. A partir d’aquest moment es va posar en funcionament el nou ordre econòmic, la col·lectivització de les indústries i l’agrupació en col·lectivitats de molts serveis. Les primeres mesures preses en aquest sentit corresponen a les directrius regionals i estan dirigides a controlar els serveis públics més importants. La CNT-FAI passa a tenir el control de la companyia d’electricitat “Estabanell i

Pahisa”, que passa a dir-se “Eléctrica Obrera del Ter”. També quedà en poder de la CNT-FAI, la “Compañia Energía Eléctrica de Cataluña” i l'estació ferroviària M.Z.A. El segon tipus d'empreses col·lectivitzades són aquelles que els seus propietaris han estat ajusticiats o han fugit.

Davant la nova situació, l'Ajuntament de Granollers, esdevé inoperant i necessita el beneplàcit del Comitè. Això confirma definitivament, que quan el 12 d'agost el Comitè Revolucionari s'instal·la a les dependències del propi Ajuntament, deixant-lo així en un terme secundari.

El Comitè i l'Ajuntament venien a ser el mateix i, malgrat que legalment, en compliment d'un decret de la Generalitat, el Comitè es va dissoldre el 9 d'octubre, a la pràctica és ell, amb la força que li dóna haver pres possessió de l'Ajuntament, el gran protagonista i responsable de tots els esdeveniments que es produïren al llarg de la guerra.

Església de Sant Esteve després de ser incendiada i saquejada.

19.2. Vida política a Granollers durant la Guerra Civil

Esteve Camillo i Mustarós, d'Acció Catalana¹, va ser alcalde de Granollers durant els primers mesos de la guerra. Havia accedit a l'alcaldia el 27 de febrer de 1936 (la gestió regressiva i repressiva de les dretes en el govern de l'estat havia aconseguit que el poble donés suport a les esquerres, a Catalunya, la coalició del Front d'Esquerres estava integrat entre d'altres partits per Acció Catalana) i la deixà el 6 d'agost d'aquell mateix any per la pressió del Comitè Antifeixista local de Granollers. A l'acabar la guerra es van fer una sèrie de fitxes per a procedir a la repressió dels que havien estat alcaldes. A la de Camillo el defineixen com *“un intérprete de la pequeña burguesía de Granollers”*.

La casa de Vicente Ramoneda fou utilitzada com a caserna general del Comitè Antifeixista de Granollers. Aquest estava format pels camarades Roca, Fabregat i Mas de la CNT, Serras, Pericas i Vila de la FAI, Fusté, Sitjà i Dalmau del POUM, Mestre, Bosch i Muñoz de la UGT, Iglesias, Sabaters i Jiménez d'ERC, Camillo, Busquets i Sirvent d'ACR.

En esclatar la guerra civil, Manuel Fabregat i Selaes (1901 – 1964), de la CNT-FAI, formà part del Comitè Antifeixista local de Granollers. Fou escollit alcalde quan es produí la normalització institucional. Aquesta normalització es produí per decret de la Conselleria de Seguretat Interior de la Generalitat de Catalunya, datat el 9 d'octubre de 1936, pel que es dissolien els comitès locals i s'establien consistoris republicans. Així, les coses, el consistori restà integrat

---

¹ Acció Catalana va ser un moviment polític catalanista del primer terç del segle XX, creat l'any 1922, al voltant de la Conferència Nacional Catalana, que agrupava elements de la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista, antics membres de la Unió Federal Nacionalista Republicana i joves intel·lectuals independents.

per 6 regidors d'Esquerra Republicana de Catalunya; 6 regidors de la CNT; 2 regidors del POUM; 2 regidors d'Unió de Rabassaires¹; 2 regidors d'Acció Catalana; i 4 de la UGT.

Fabregat va ser destituït de l'alcaldia de Granollers com a conseqüència dels fets de maig de 1937, per ordre del delegat d'Ordre Públic de Granollers i Comarca, Joan Antoni Giménez Garay. El 23 de juliol de 1937, ingressà a la presó Model de Barcelona, sota l'acusació de desafecció al règim. En el mes de setembre de 1937, sortí en llibertat per decisió de l'Audiència Territorial. Fabregat tornà a l'alcaldia de Granollers. El 27 d'octubre de 1937, el ple de l'ajuntament es reuní en sessió extraordinària per a donar el compliment al decret del 8 d'octubre de 1937, pel qual es reorganitzaven les corporacions municipals, reclamant ERC l'alcaldia. Durant la votació Pere Iglesias, d'ERC, va aconseguir 16 vots, amb el recolzament del PSUC i Acció Catalana Republicana. Manuel Fabregat només va obtenir 6 vots, amb el recolzament d'Unió de Rabassaires. A partir de maig de 1938, Fabregat, fou regidor de Foment i Obres Públiques.

Esteve Camilo, Manuel Fabregat i Pere Iglesias. Alcaldes de Granollers. Tres dels quatre alcaldes de Granollers durant la Guerra Civil Espanyola.

---

¹ Organització de treballadors de la terra, parcera, arrendataris, jornalers i petits propietaris, que sota l'empenta de Lluís Companys federà diferents sindicats camperols locals i comarcals. En els inicis comptà, especialment, amb el suport, l'estructura i els homes de la Federació de Rabassers de Catalunya (FRC).

19.3. Justícia i Tribunals Populars

Un cop iniciada la guerra civil, els anarquistes es van apoderar del Palau de Justícia de Barcelona de forma anticonstitucional, van constituir un Comitè Superior de Justícia i van obrir les oficines jurídiques a iniciativa d'un vell anarquista anomenat Eduardo Barriobero. Això va aconseguir que els processos d'agilitzessin de manera espectacular. Barriobero estava totalment en contra de la burocràcia. Per tant no hi havia ni pòlisses, timbres ni papers. A Granollers es va obrir una d'aquestes oficines jurídiques. El fet és que sense constància per escrit, es podia condemnar fàcilment a una persona a mort. Pel que fa a la política judicial catalana va escriure Manuel Azaña, president de la República:

“El president del Consell entregà un informe al fiscal general de la República, sobre casos i coses succeïdes a Barcelona. La veritat és que si volgués investigar, el fiscal necessitaria escriure una tona de paper. En aquest informe es limita a quatre o sis casos, que són de domini públic a Barcelona. Un d'ells és el cas de Barriobero, que es va “incautar” l’Audiència de Barcelona i muntà una “oficina jurídica” mitjançant la qual ha robat uns vuit milions de pessetes, venent sentències i llibertats decretant multes i confiscacions, arribà l’escàndol a tal extrem, que Companys es decidí a suprimir l’oficina jurídica i recuperar l’Audiència. (...) “Garcia Oliver havia proposat a Barriobero com a fiscal de la República, l’oposició d’Indalecio Prieto va impedir que ocupés aquell lloc, malgrat que ja havia pres possessió del seu càrrec”. (...) Dels vuit milions l’única justificació donada era de 800.000 pessetes, que deia haver entregat a

la Conselleria de Defensa, per a les milícies, la Conselleria ho va desmentir: allà no havia entregat ni una pesseta”.

A Granollers, era l'oficina jurídica, funcionà durant pràcticament tres mesos, fins que la Generalitat, advertida pels abusos que s'estaven produint, decidí acabar amb aquesta modalitat de justícia.

El 23 de setembre de 1936 Barriobero, amb els seus més pròxims col·laboradors, van anar a Granollers i a l'Hotel Europa, davant d'unes cent-cinquanta persones, intentà netejar la seva imatge defensant-se de les acusacions de corrupció que hom l'imputava, tot dient: *“Han volgut ofendre de forma tan barroera, sense recordar els meus 35 anys de lluita constant per la causa de la llibertat i la defensa de la classe treballadora... L'existència d'aquestes oficines és la columna vertebral de la revolució”.* Barriobero no va aconseguir de Granollers el recolzament que esperava.

Pel que fa a la creació dels Tribunals Populars, per decret de la Generalitat de Catalunya de 13 d'octubre de 1936, es crearen els Tribunals Populars, modificant el decret vigent fins aquell moment. Aquests Tribunals estaven formats per un president lletrat i 8 membres escollits, cadascun per cada partit que controlava la vida política de Catalunya, això es, PSUC, FAI, POUM, ERC, CNT, UGT, ACR, i Unió de Rabassaires. L'ur competència era jutjar tot acte que directament o indirectament, coadjuvés a la rebel·lió militar, al moviment feixista, tot acte revolucionari dirigit contra la nova estructuració política, contra la nova economia i contra tot el que fos contrari al poder establert. Era tan extensa l'ur competència, que jutjava indistintament a falangistes o requetés acusats d'haver sortit al carrer el 19 de juliol de 1936 o a la pobra vella a la qual

en un registre, se li havia trobat una imatge religiosa. El Fiscal no era lletrat, sinó que era designat lliurement, i aquest el feia qualsevol obrer manual.

Els Tribunals Populars a Granollers van reprimir poc, d'això s'encarregaven les patrulles de control amb els cotxes fantasma, ells sols s'encarregaven d'administrar la justícia a domicili, d'aquesta manera els feixistes apareixien a les cunetes sense que els tribunals haguessin obert el més mínim expedient, s'aplicaven les paraules que el líder de la CNT i Ministre de Justícia, Garcia Oliver, explicà un cop acabada la guerra: *“Cadascun creà llur pròpia justícia i l'administrà per sí mateix. Alguns ho anomenaven “despatxar” a aquest o aquell, però jo mantinc que era justícia administrada directament pel poble en absència dels cossos judicials ordinaris”*.

L'existència de una Cinquena Columna va ser l'obsessió constant del Comitè Revolucionari de Granollers i dels Tribunals Populars. El 30 de març de 1938 els comunistes i anarquistes sol·licitaren la celebració d'una sessió extraordinària a l'Ajuntament per *“tractar de la crítica situació que travessa la reraguarda degut a l'aparició de la Cinquena Columna cada dia amb major número d'adeptes”*.

Els tribunals consideraven delictes feixista, no només ser-ho, sinó també protegir als fugits de la justícia, com capellans, o gent de dretes i fugits de casa seva per evitar la visita dels cotxes fantasma. Un altre delictes feixista era sembrar la desconfiança i el recel a la reraguarda. Minar la fe en la victòria de la revolució també era delictes. Fins i tot ho podia ser escoltar Radio Nacional. En va l'Ajuntament controlava setanta-cinc persones de la ciutat que posseïen un aparell de ràdio. Sintonzar les emissores de Burgos o Sevilla resultava perillós

i qui s'arriscava, ho havia de fer prenent una sèrie de precaucions perquè ningú pogués sentir-ho.

19.4. Columna del Vallès

La Generalitat de Catalunya, per decret de 10 de setembre de 1936, donà instruccions per a la mobilització de tots aquells homes entre 18 i 40 anys. Es mobilitzaren tots menys els que sofrien algun tipus d'inutilitat física o els que eren necessaris per a la indústria de guerra. El motiu de la mobilització, era que, en esclatar la guerra civil, l'exèrcit republicà era inexistent. Per una banda, una part d'ell s'havia adherit a l'aixecament; per l'altra, segons decret del govern republicà, l'altra part havia quedat dissolt l'estiu de 1936. Això suposava que tots els pobles de Catalunya tingueren que crear les seves pròpies milícies. La formació durà fins desembre de 1936, mes en el que, per decret, es creà l'Exèrcit Popular i totes les milícies van ser absorbides per l'exèrcit regular republicà.

L'organització d'aquestes milícies es va viure com una feina urgent i prioritària per part de les Milícies Antifeixistes de Catalunya. El decret de la Generalitat també mobilitzava a tots aquells ciutadans que, havent servit a l'exèrcit, haguessin aconseguit les categories de sergent, brigada, o sotsoficial actiu o de complement, en qualsevol arma o cos, per tal de constituir els quadres d'instructors per als ciutadans que poguessin necessitar-la. A més, havien de fixar l'horari d'instrucció i encarregar-se de justificar aquestes hores, per tal de que aquells que treballaven, se'ls pagués l'import corresponent a les hores d'instrucció per part de l'empresa.

L'agost de 1936 es preparà la Columna del Vallès Oriental, amb oficina a l'Hotel Europa de Granollers. Es va enrolar gent de diversos pobles de la

comarca, tot i que bàsicament gent de Granollers. En total eren prop de 600 voluntaris que van partir de Granollers el 15 de setembre de 1936, a les 4 de la tarda, en 30 autocars i diversos cotxes, cap a la Caserna de Pedralbes a Barcelona.

A l'endemà van sortir de l'Estació de França cap al front d'Aragó. El comandament de la Columna estava en mans de l'exmilitar Trinitat Company. En principi van ser destinats al front d'Almudevar. Després van passar pel front de Castella, Llevant i Extremadura. Per decret la Columna es convertí en el 510 Batalló de la 126 Brigada de la 28 Divisió de l'Exèrcit Unificat de la República. Aquesta Divisió era la de més prestigi pel Cap de l'Estat Major Republicà, General Rojo, tant és així que el Cap de l'Exèrcit d'Extremadura, General Escobar, per a actuacions decisives, confiava en els homes i comandaments d'aquesta divisió militar.

19.5. La reraguarda

El domini de la situació estava en mans dels anarquistes de la CNT-FAI. Això preocupava a la Generalitat de Catalunya, però darrera d'ella empenyien els comunistes del PSUC, que eren recolzats des de l'URSS per Stalin, estaven intentant agafar el poder als anarquistes.

Es creà l'anomenada Guàrdia Nacional Republicana, en substitució de la Guàrdia Civil, i les Guàrdies d'Assalt, amb la qual cosa aconseguí tenir a llur disposició un cos militar que, en un determinat moment, pugui fer front al poder de la Confederació.

Els fets de maig de 1937: Tot això va donar pas a una guerra dins d'una guerra civil. La CNT-FAI i el POUM van perdre el poder a favor del PSUC i la Generalitat. Manuel Azaña explica els fets de maig d'aquesta manera: *“S’ha d’escriure un llibre amb l’espectacle que ofereix Catalunya, en plena dissolució. Allà no queda res: Governos, partits, autoritats, serveis públics, forces armades; res existeix. És sorprenent que Barcelona es desperti cada matí per anar cadascun a llurs ocupacions. La inèrcia. Ningú està obligat a res, ningú vol ni pot exigir-li a altri llurs obligacions. Histèria revolucionària, que passa de les paraules als fets per a assassinar i robar; ineptitud dels governants, immoralitat, insolència de separatistes, deslleialtat, dissimul, paraulera de fracassats, explotació de la guerra per a enriquir-se, negativa a l’organització d’un exèrcit”. (...)* *“Sota de tot això, la gent comú, el veïnat pacífic, sospirant per un general que mani i s’emporti l’autonomia, l’ordre públic, la FAI, en el mateix escombrat”.*

A Granollers les pugnes entre comunistes i anarquistes, i per derivada, la ruptura de la unitat del Comitè Revolucionari instal·lat a l'Ajuntament arrenca a començaments de 1937 pel desenvolupament del procés col·lectivista, en el mes de març les pugnes que es produeixen a l'Ajuntament són molt importants, així en els actes dels plens d'aquells dies es pot llegir que el comunista Rossell manifesta que *“en la manera que s'estan fent les col·lectivitzacions no s'han respectat per quant s'ha procedit a una incautació de tot allò que tenien guanyat amb l'esforç d'alguns anys de treball, i la conseqüència és que molts d'aquells petits industrials o comerciants, en lloc d'augmentar llur simpatia per la Revolució es senten defraudats”*.

Els comunistes recolzats per ERC estan en contra d'algunes col·lectivitzacions portades a terme i, sobretot, de les incautacions que s'han realitzat a alguns comerços. En una altre sessió del mateix mes l'alcalde cenetista Fabregat, contesta als comunistes de l'UGT i PSUC tot dient: *“Per posar a l'alçada Granollers del que es mereix i per a progressar necessitava reduir les botiguetes que, en excés, existien, i convertir aquests petits burgesos en treballadors”*. L'alcalde acabava llur intervenció dient que la distribució del consum ha de ser municipalitzat, és a dir, que l'Ajuntament ha d'incautar tots els comerços que no hagin entrat en el procés col·lectivista.

Les diferències entre comunistes i anarquistes van desaparèixer, el mes de maig, quan una sèrie de comerciants s'atreveixen a portar la contraria al procés col·lectivista. El 4 de maig es va realitzar un míting-assemblea en el cinema Majestic. L'ambient era molt tens. Van parlar membres de la CNT, un home d'Unió de Rabassaires que semblava que estava del costat dels anarquistes, i

Fabregat de la CNT. En acabar l'assemblea un nombrós grup de persones enfollides assaltaren botigues i comerços que es van unir contra el procés col·lectivista. En aquella jornada nocturna va morir assassinat per l'esquena, Ricard Marín, quan li havien dit que se'n podia marxar a casa.

Una altre de les víctimes va ser Antoni Gorchs Pascualet. Era un barber que va criticar el procés de col·lectivització de les barberies en públic. El va anar a buscar a casa seva un cotxe fantasma, el van lligar amb una corda al parafang darrer i van arrencar el cotxe direcció Llinars del Vallès, on va parar el cotxe amb el cos destrossat de l'home.

Aquella nit van ser detinguts en els seus domicilis diversos comerciants de la ciutat. Els senyors Carbó, Jaume Casademunt, Jaume Sanarols, Pau Riera, entre d'altres. Van ser tancats a les txeques de Barcelona. Van sobreviure tots. Els successos d'aquelles jornades del 3 i 4 de maig no acabaren amb aquests assassinats i detencions. Elements de la FAI es van apoderar de la Casa del Poble (el casino), on els comunistes del PSUC i l'UGT tenien la seva seu, van incendiar-ne els arxius i ocuparen l'immoble. Altres anarquistes van fer el mateix amb el local de l'Acció Catalana Republicana. Quan els dirigents més assenyalats del PSUC i l'UGT són conscients del que estava passant, van fugir als seus domicilis. D'aquesta manera van salvar la vida ja que les patrulles de control van anar a buscar-los.

El 4 de maig s'incendià la documentació del Registre de la Propietat, l'arxiu Notarial del Partit (que guardava documents des de 1364 a 1936) i altres arxius notariais de la ciutat. Avisats pels comunistes del que estan fent els homes de la FAI a Granollers, arribaren les forces de l'Ordre Públic procedents de Barcelona i efectuaren una sèrie de registres i detencions a diversos membres

de la CNT, FAI i de les Juventuts Libertàries. Un dels líders comunistes, Mañuz, acusà directament a l'alcalde Fabregat, els consellers Roca i Vila de la CNT i Espinalt de la Unió de Rabassaires d'haver estat els inductors d'aquestes accions.

Una setmana més tard són destituïts de llurs càrrecs i arrestats els homes acusats pel PSUC, si bé el Delegat de l'Ordre Públic present en el ple municipal, invita als consellers destituïts a que designin ells mateixos llurs substituïts. D'aquesta manera són destituïts l'alcalde Manel Fabregat, Joan Vila, Salvador Mas, Josep Martí, Francesc Dedeu i Pere Roca. D'aquesta manera són destituïts tot l'equip cenetista de l'Ajuntament. En substitució d'ells són escollits: Joan Rovira, Joan Gascón, Miquel Badía, Fidel Tuset, Casimir Anfruns i Manel Pedro, tots ells anarquistes. Les coses van canviar. Des d'aleshores la confederació deixa de tenir el pes i el protagonisme que havia tingut a la ciutat fins aquells moments.

Pel que fa a la creació dels Guàrdies d'Assalt, el delegat de l'Ordre Públic a Granollers, a més de destituir i detenir als anomenats cenetistes, va venir a desarmar les patrulles de control. Des d'aquell moment la CNT-FAI deixà de tenir el control del carrer per ser els Guàrdies d'Assalt els que es fan càrrec de l'Ordre Públic. Tot i que les armes no van ser entregades en la seva totalitat, aquests fets van alliberar a la població que ja no tenien d'aguantar les lleis dels anarquistes.

La caserna dels Guàrdies d'Assalt es va ubicar a la Casa Punes. Aquests homes, amb els Carrabiners, van controlar des d'aleshores l'ordre públic de la ciutat.

Es va paraitzar el procés revolucionari i els trets nocturns. Durant tres mesos l'alcalde de Granollers va ser Joan Rovira. Va entrar després a l'alcaldia Pere Iglesias, home d'ERC i que serà alcalde fins que la guerra acabi. A partir d'aleshores, l'hegemonia dels cenetistes passa a l'Esquerra i els comunistes van orientar la seva tasca en els problemes de la ciutat com la fam, refugiats i els bombardeigs. El procés col·lectivista va quedar definitivament paraitzat.

Integrants de la CNT-FAI pels carrers de Granollers.

19.6. Els bombardejos

Entre gener i abril de 1938 el general Francisco Franco va arribar al Delta de l'Ebre i va ocupar Vinaròs. Els atacs aeris es van intensificar a partir d'aquell moment i el Vallès Oriental va començar a patir els estralls d'aquests bombardejos. El dimarts 31 de maig de 1938, a les 9 del matí, 5 avions italians Savoia S-79 (el govern republicà els va confondre per Junkers), deixaren caure 60 bombes en menys d'un minut, des de les 09:05 fins a les 09:06, sobre Granollers. L'objectiu era la central elèctrica tal i com diu un document original <<Bombardamento Centrale Elèctrica di Granollers>>. Es tractava concretament de la central d'Energia de Catalunya, S.A. L'atac a la central elèctrica s'havia decidit perquè subministrava energia a la línia del ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà, i, per tant, era un objectiu militar. Cal dir, però, que cap de les bombes tocà l'objectiu primordial. Es van equivocar i les bombes van caure al mig de Granollers.

De les 60 bombes: 40 eren de 100 Kg., 10 de 20 Kg., i 10 de 15 Kg. Les bombes van caure al carrer Gran, a Josep Anselm Clavé, a la plaça de Maluquer i Salvador, al carrer Espí i Grau, a la Fonda Europa i als edificis del seu voltant. Al carrer d'en Marià Sans, al de l'Enginyer, al carrer de Barcelona, al carrer Nou, que en aquells moments es deia carrer Pi i Margall. A la placeta de Sant Roc. Al carrer d'Elisabets, actualment Santa Elisabet. Al carrer del Sastre, a la plaça de les Olles, al Portalet. A la Porxada. Gent que caminava pel carrer o que es trobaven dins de les cases, feines o fent cues per adquirir l'avituellament diari a les cues de les faves o del peix. Les bombes, van parar de caure al carrer Conestable de Portugal; al carrer del Liri, que aleshores es

deia carrer Blasco Ibáñez, al carrer de Lletjós, avui amb el nom de Sant Josep de Calassanç; al carrer de Piñós; al carrer de Josep Umbert; al carrer Cabdill Pere Joan Sala o carrer del Sol; als carrers Corró o Layret, Travesseres, Catalunya, Girona; a l'Hospital de Granollers, al llarg de l'avinguda Joan Prim i al Camí Vell de Canovelles. En total unes setanta cases es van veure afectades totalment o parcialment per les explosions.

Van morir 224 persones (segurament en van ser més) i va haver-hi una gran quantitat de ferits que foren traslladats a la Garriga, Vic, Centelles i Barcelona. Les xifres mínimes que apareixien en els informes de l'alcaldia eren de 161 a 164 ferits com a mínim. La xifra de morts, durant molts anys, va variar. Actualment es pot assegurar que 224 persones van morir com a conseqüència del bombardeig.

L'ajuntament va fer una avaluació dels danys que va produir el bombardeig. L'estimació oficial fou de 637.000 pessetes, però són molt més importants els danys personals, les pèrdues humanes, ja que poques persones de Granollers es salvaren de no tenir algun familiar entre els morts o ferits.

Pel que fa als ferits, 106 dels 161 eren dones i 55 homes, tots ells civils menys dos o tres militars.

Nombroses personalitats van visitar la ciutat i es van rebre nombrosos telegrams de Catalunya, Espanya i l'estranger. Es van realitzar actes de condemna i es van rebre ajuts econòmics de la Generalitat, el Socors Roig de Catalunya, ajuntaments, particulars, sindicats, col·lectivitats i entitats.

Aquest bombardeig ha estat comparat amb el Gernika.

Els darrers dies de 1938 no van ser gens fàcils per a una gran part de la població. Fred, gana i malalties estaven presents en moltes famílies. Els nens n'eren els més afectats.

La població va tornar a rebre atacs de l'aviació, en aquest cas de l'alemanya Legió Còndor, en concret van ser realitzats per la Segona Esquadra de la II Brigada Aèria Hispana. Van haver-hi bombardejos en més d'una ocasió durant els dies 24, 25 i 26 de gener de 1939. Van acabar amb la vida de 36 persones. Les causes bèl·liques podrien ser la presència d'un fort contingent de brigadistes a la Garriga i el reagrupament de tres brigades internacionals. A això cal sumar que la població que fugia provocava incendis, perquè quan arribessin els nacionals no trobessin res que els fos útil.

Vista de la Plaça de la Porxada després del bombardeig.

19.7. Vida quotidiana

Durant la guerra, la repressió a l'església i al cristianisme estava a l'ordre del dia. No es veia gent vestint capells, només gorres. Es va canviar el típic "adéu" per "salut". Es van canviar les festes tradicionals catòliques, un bon exemple d'això és un decret de llei, aprovat el 12 de desembre de 1936 per la Generalitat de Catalunya, suprimint el Nadal i el dia de Reis, instaurant, en substitució, la Setmana de l'Infant. A més, el matrimoni civil, ja establert durant la República, va continuar vigent. Els matrimonis eren ràpids i només s'havia de llegir l'article 56 de la Constitució, que deia: *"Els cònjuges estan obligats a viure junts, guardar-se fidelitat i reconeixes mútuament"*. Amb el sí de la parella, el matrimoni ja era legal.

La revolució va fer que els homes anessin al front. També del costat nacional, però molts menys ja que Granollers no destacava en homes valents que volguessin donar alegrement la seva vida per un ideal.

Pel que fa a les dones, la majoria es passaven hores fent cua per la ració diària d'aliment. Allà s'assabentaven del que passava al front i de les víctimes del cotxe fantasma. Les dones antifeixistes es van apuntar a l'Agrupació de Dones Lliures. Donaven classes a les treballadores analfabetes de les fàbriques, van aprendre primers auxilis de la Creu Roja i van fer servir aquests coneixements quan en van tenir l'oportunitat. Les Dones Lliures van allotjar i habilitar vivendes desocupades per als refugiats.

L'hospital asil, durant aquells anys va tenir un paper fonamental. No només s'encarregava dels ferits procedents del front, sinó que a més rebia víctimes procedents d'accidents involuntaris a la ciutat. Això era degut a la

incompetència dels milicians, que no sabien portar pistoles i, se'ls escapaven trets involuntàriament. L'Hospital va passar de gastar 3.839 pessetes en medicaments l'any 1935 a 7.294 l'any 1936. Un any abans de finalitzar la guerra, les monges Carmelites que administraven l'hospital abans de l'aixecament, van tornar a l'hospital, ja que la Generalitat, va demanar els capellans, que serien respectats, però que davant la manca de personal sanitari i les necessitats d'un front que es trobava en estat crític, era necessari el seu ajut en els hospitals de campanya i reraguarda. L'hospital de Granollers, a finals de la guerra va patir la caiguda d'una bomba que va destruir una ala lateral i després dos dies després l'entrada de les tropes nacionals, els republicans en retirada van provocar un incendi seguint la política de terra cremada i es van emportar utensilis, instruments clínics, mantes i llençols; deixant així un hospital espoliat.

19.8 Els queviures

Durant la guerra es van crear els Menjadors Populars, pertanyien al sindicat de cambrers “La Nueva Alianza”. Perquè la ciutat no passés gana, els pagesos tenien que lliurar la collita al Comitè Agrícola Comarcal. Malgrat tot, la manca de queviures va fer que la població passés fam.

Hi havia multes i càstigs contra tots els pagesos que no lliuraven els queviures per distribuir-los a la població. A més els milicians també van buidar tots els magatzems i comerços d’ultramarins.

Els primers dies de guerra, els Menjadors Populars van acollir al voltant de mil comensals. En aquells dies no es feia cap previsió del que podia durar la guerra. Mesos més tard, es prohibia l’assistència als menjadors de tots aquells que cobraven un jornal, inclosos els milicians que cobraven del comitè.

A finals de novembre de 1936, s’implantà la targeta de racionament d’aliments per la qual cosa s’havia elaborat un cens de població. Les targetes individuals o familiars, s’entreguen setmanalment pels necessitats de la Cuina Popular. Es va prohibir que es proveís de carn de porc sense el permís de la conselleria de Subministraments. Per decret es va reduir a la meitat la matança del porc, ja que fins aquell moment s’havia fet un abús incompatible amb les necessitats actuals. També es va prohibir el repartiment de pa a domicili.

Durant el mes de desembre es va instaurar definitivament la Carta Familiar. Aquesta cartilla de racionament implantada pels Departaments de Subministraments de la Conselleria d’Economia, té com objectiu assegurar el racionament de la població i controlar la distribució d’aliments.

A partir d'aleshores començà la fam. La ciutat encara tenia provisions per aguantar un temps, però començaven a sorgir les primeres mancances. L'Ajuntament va donar ordres de no encarir injustificadament els productes alimentaris. El Comitè Agrícola Comarcal va decretar una sèrie de normes per alleugerir el problema, ja que els pagesos eren els únics que podien alleugerir el problema de la manca de subsistències alimentàries. Algunes d'aquestes normes són les següents:

- 1- Les mongetes han de ser entregades al control del Sindicat Agrícola, que les pagarà a 118 pessetes els 100 quilos.
- 2- L'obligació de complir respecte als arrendaments de la terra s'hauran de fer en el termini màxim de 10 dies.
- 3- Tot pagès que deixi de llaurar la terra serà expulsat del Sindicat.
- 4- L'avellana, pinyons, blat i mongetes són fruits considerats elements de guerra, tota ocultació dels mateixos serà considerada il·legal.
- 5- Seran considerats facciosos i tractats com a tals, aquells que vulnerin aquestes consignes.

Els refugiats, van ser una lacra per l'ajuntament, que a més d'alimentar una ciutat en guerra, també havia d'alimentar als refugiats. En aquest sentit, Granollers portava molt millor que altres ciutats aquestes mancances dels primers mesos.

Es va ordenar el tancament de fondes, cafès, restaurants i altres establiments a partir de les onze de la nit. No es podia sortir a partir de la 1 de la matinada. En els bars i fondes no es podien servir berenars. Més tard la Indústria Gastronòmica Col·lectivitzada va ser obligada a fer el que es va conèixer com a "dia del plat únic", consistia a servir un plat a les hores de menjar, i durant

algunes temporades en que no hi havia pa, els clients tenien que portar-se'l de casa si en volien menjar.

Els problemes de provisions es van agreujar durant l'any 1937. L'ajuntament va intentar adquirir aliments per diferents vies als subministraments habituals controlats per la Generalitat. Tota la compra o venda de queviures per part de qualsevol entitat, es feia a través de les conselleries de subministraments de la Generalitat.

El problema feia que algunes treballadores es desmaiessin a la feina per mala alimentació. Aquest malestar va fer que hi hagués manifestacions. Davant la manca d'aliments la gent surt al camp a buscar-los. Els pagesos demanen a les autoritats guàrdies rurals que tinguin armes de foc per evitar que la gent entri als camps i agafi els fruits plantats.

Les autoritats no aconseguien controlar els circuits comercials agrícoles i tots els intents de fer-ho eren boicotejats pels pagesos. L'escassa implantació dels sindicats comunistes i anarquistes en el camp, fa impossible les col·lectivitzacions, els pagesos eren tradicionalistes i no es volien deixar prendre la terra. La situació de fam a les ciutats i abundància a les masies i petits pobles va fer que els pagesos de Palou tinguessin enfrontaments amb Granollers. Els pagesos esperaven que la gent de Granollers anés a les masies a comprar provisions. Això va crear un comerç il·legal que l'autoritat no va prohibir ja que alleugeria la manca de subsistències.

19.9 Les txeques

El terme txeqa és la paraula russa que serveix per a denominar: la Comissió Extraordinària, que era el nom de la primera policia política del règim soviètic, creada per Lenin el setembre de 1917. Per tant, eren presons marxistes.

Les txeques tenien mètodes de tortura psicotècnics, decorant les cel·les amb dibuixos geomètrics que aconseguien marejar i obsessionar visualment al reclus. Aquests dibuixos tenien molta similitud amb els quadres de Kandinsky o les obres de la Bauhaus. Les cel·les mesuraven aproximadament, 2 metres d'alçària, 1,5 d'amplada i 2 de llarg, enquitranades per dintre i per fora perquè l'espai s'escalfés amb la llum del sol i produís una calor insuportable. El pres no podia descansar mai, perquè la inclinació del 20% que s'havia donat a la taula que servia de llit, impedia tot repòs. Un suport adossat a la paret impedia assentar-se. No es podia passejar per la cel·la, ja que es van col·locar estratègicament, uns maons a terra, que impedièn caminar. Amb la qual cosa, el pres només podia mirar les figures geomètriques.

Va haver-hi dos períodes importants en quan a les txeques:

- A començaments de la guerra civil fins als fets de maig de 1937, les txeques estaven sota el control de la CNT-FAI i les Patrulles de Control. La direcció d'aquestes estava a càrrec d'agents del NKVD (soviètics), sota la direcció d'Erno Gëro. La missió d'aquests agents del NKVD era descobrir troskistes i infiltrar agents en el POUM. Aquestes txeques van servir de centres de repressió de tots aquells membres dels partits d'esquerres que no estaven d'acord amb els postulats imposats per Rússia. A més, van servir per a detenir a tots aquells civils i religiosos

d'ideologia contrària a la imposada pels republicans. Les més destacades txeques d'aquest període van ser: el Cercle Eqüestre, la del Banc d'Espanya, la de l'Hotel Colon i la del Portal de l'Àngel.

- Una vegada acabats els fets de maig de 1937 (enfrontaments entre militants anarquistes i del POUM, amb les forces de l'ordre públic de la Generalitat i les milícies del PSUC), les txeques van canviar de mà. A partir d'aquest moment van passar a ser controlades pel servei d'Investigació Militar. Les més destacades txeques d'aquest període van ser: San Elías, Vallmajor, Muntaner 321, La Tamaría i els Vaixells-Presó Vila de Madrid i Uruguai.

El govern de la República negava l'existència de txeques, com cel·les de tortura, assegurant que els presos podien circular lliurement per elles. Segons el govern eren presons on no es realitzava cap tipus de tortura. Les txeques tenien forns crematoris, es va torturar, es va passar fam i es va assassinar. La repressió contra tots els contraris a la República estava planificada i supervisada amb l'ajut de l'Unió Soviètica, i amb la voluntat d'instaurar un estat comunista a Espanya.

19.10 Els refugiats

Els refugiats que arribaven a Granollers eren famílies senceres, sense el marit normalment, ja que estava al front o havia mort. Per no patir els bombardeigs o el foc creuat van decidir exiliar-se amb l'esperança de trobar un bon lloc on sobreviure. Els primers que van arribar a Granollers eren un grup de 125 nens madrilenys d'entre 7 i 14 anys, estudiants d'una escola dels afores de Madrid, el seu poble s'havia convertit en una trinxera on s'impedia el pas a l'exèrcit nacional. Els nens van ser esperats per l'alcalde Manuel Fabregat amb tota la Corporació municipal, i van ser rebuts amb entusiasme.

Més tard van arribar més refugiats. La mitjana de refugiats a Granollers, durant tota la guerra, va ser d'unes 1.600 persones.

L'ajuntament va fer el que va poder per allotjar els refugiats. La Generalitat va establir un límit màxim de persones per a cada municipi, un 59% de la població del municipi, tot i que això no es va complir mai, la Generalitat va donar un ajut de dues pessetes diàries per a cada refugiat, però aquest import era insuficient, ja que, una dotzena d'ous costava 6 pessetes.

A més dels refugiats, hi havia altres persones que fugien de la repressió i persecució revolucionària. Eren homes religiosos, simpatitzants de la dreta, empresaris contraris a les col·lectivitzacions, o simplement devots cristians, que fugien de les seves cases amenaçats, s'amagaven al bosc, a pellers, o a la casa d'amics i familiars en les masies de la Comarca.

19.11 La repressió

A Granollers va ser una de les més altes de la comarca. Es van assassinar 41 veïns. Es va iniciar al mes de juliol de 1936 amb un total de set morts, set morts més durant l'agost, onze morts durant el setembre, sis morts durant l'octubre, i tres morts durant el novembre.

Es va tornar a iniciar la repressió l'any 1937, amb quatre morts entre gener i març.

Els dos últims van ser el 28 de gener de 1939, eren Vicens Vidal Cuquet i Pere Cendra Singer. Van aclamar amb crits d'alegria l'arribada dels soldats, però es van equivocar i no eren nacionals, sinó republicans, i els van matar.

En professions, els més castigats van ser els capellans, amb onze morts. Els segueixen els comerciants amb nou morts. Amb dues víctimes: els agricultors, advocats i procuradors. Amb un assassinat trobem: industrials, paletes, barbers, fogoners, agents de comerç, teixidors, forners i mestres.

Pel que fa a les edats, el més jove va ser l'advocat Francesc Xavier Riera Marsà, amb 24 anys. El més gran va ser l'agricultor Jaume Cladelles Serra, amb 80 anys.

Alguns religiosos es van poder amagar o fugir a Barcelona, on podien passar més desapercebuts. Tot i això molts altres van ser detinguts i assassinats pel sol fet de ser capellans. A Granollers, les acusacions de que en els convents es conspirava i que els capellans estaven armats va ser una constant durant els primers dies de la guerra. Tot el que tingués a veure amb l'Església, es va perseguir cruelment.

19.12 Últims dies de guerra

Durant la tarda del 26 de gener de 1939, milers de persones desesperades van marxar cap a la Jonquera, per entrar en territori francès. Les tropes republicanes, en una retirada descontrolada i sense ordre van passar per Granollers de forma anàrquica i caòtica. Van assaltar moltes cases per aconseguir queviures i objectes de valor. Van practicar la política de terra cremada, destruint tot el que trobaven perquè l'exèrcit nacional no trobés res útil quan arribés. Es van cremar la Fàbrica de Filatures Serratusell, la casa Umbert, les farineres de Lamarca i Avellana, el dipòsit de fruits secs de la carretera de Barcelona, el Garatge Baulenas, les Destil·leries Montañà, el taller d'aviació, les cases Estapé, Sentí i Carbó, la Fémina i la farmàcia Marimón. Es va incendiar una ala de l'hospital asil i van saquejar-lo.

Quan tots els soldats en retirada van passar, es va destruir el pont de ferro de Canovelles, volent frenar així l'avanç de l'exèrcit nacional.

El 28 de gener de 1939, l'Exèrcit de Navarra va entrar a Granollers. La gent va sortir al carrer amb un sentiment d'alegria i temor. Alegria perquè s'acabarien les penúries i temor pel futur, va ser un dia històric, finalment la guerra havia acabat. A partir d'aleshores començaria la dura postguerra.

19.13 Característiques de la població dels anys 1936-1939

En una ciutat que l'any 1939, en acabar el conflicte, tenia 14.135 habitants, la presència de la mort per causes estrictament lligades amb la guerra va ser a l'entorn d'un 3% i havia esgarrapat en un grup d'edat i sexe importants dins l'estructura demogràfica granollerina. Aquest era el cas del bombardeig de 1938, en què les dones que hi moriren representaven gairebé el 60% i els grups d'edat més afectats per homes i dones havien estat els d'un ventall que anava de 10 a 19 anys, de 35 a 39 anys i de 50 a 54 anys. En els bombardejos de 1939 les dones representaven una mica més del 50% i la mitjana d'edat era de 28 anys aproximadament. Les edats dels homes morts al front era de 30 anys aproximadament.

- 1- En aquests anys hi hagué 1.234 morts (456 persones més que als quatre anys anteriors).
- 2- Dels 1.234 morts, 909 havien mort per causes que qualificaríem com a naturals (480 eren homes i 429 dones).
- 3- La resta, 325 van morir per causes directament relacionades amb el conflicte (215 homes i 10 dones).
- 4- La xifra anterior, representava un 26'3% del total de morts que hi hagué entre 1936 i 1939.
- 5- A les xifres anteriors, caldria comptabilitzar-hi, a més, 56 refugiats que van morir entre 1937 i 1938, dels quals 48 van ser per malaltia i la resta com a conseqüència del bombardeig de 1938.

Cal tenir en compte que aquestes xifres són les mínimes i documentalment provades. Durant aquests anys, a més, hi hagué un 15'8% menys de casaments, un dèficit de 12'2% de naixements i un superàvit de la mortalitat global d'un 76%.

El nombre d'exiliats avui en dia encara és molt difícil de concretar.

431 persones van morir com a conseqüència de la repressió revolucionària, o bé als fronts de batalla, a la reraguarda i per altres causes directament relacionades amb el conflicte (aquestes són dades registrades, cal tenir en compte que poden ser més).

- 41 víctimes de la repressió revolucionària.
- 2 persones mortes de forma violenta i per diverses causes relacionades amb el conflicte.
- 224 morts en bombardejos (cal tenir en compte que alguns morts no estaven domiciliats a Granollers, un 3'8% eren de poblacions veïnes, i un 2'9% eren de fora de la comarca).
- 130 morts al front, per causes com malaltia, explosió d'un polvorí, accident ferroviari al front, etc.
- 161 ferits com a mínim del bombardeig de 1938.

Percentatges (mitjanes):

- Edat dels assassinats, 47'6 anys.
- Morts de forma violenta, 40 anys.
- Víctimes del bombardeig de 1939, 28 anys.
- Víctimes del front o per causes relacionades amb el conflicte, 30 anys.

La població durant la guerra va arribar als 20.000 habitants, l'increment era bàsicament a causa dels evacuats i dels refugiats. A finals de 1939, Granollers es quedava amb 14.679 habitants (hi havia un desconcert i un desajustament poblacional a la ciutat).

20. Conclusions

Al llarg d'aquest treball, s'ha fet un estudi sobre la fàbrica de Roca Umbert durant la Guerra Civil Espanyola. No té cap hipòtesi concreta.

Els resultats d'aquest estudi demostren la influència de la fàbrica a la ciutat, ja que el tèxtil era un dels sectors més importants, i Roca Umbert tenia una gran importància en aquest ram. També he considerat la influència de la guerra a les empreses del sector tèxtil, que van sofrir un retrocés lleuger durant el conflicte bèl·lic i revolucionari.

En el seu conjunt podem considerar que els obrers van participar molt més directament que els pagesos en els canvis revolucionaris. Durant la Guerra Civil Espanyola, els obrers del tèxtil granollerí van estar molt vinculats als esdeveniments socials i estaven disposats a actuar.

L'associacionisme obrer de la ciutat es manifestava de forma semblant a la resta del país. Les transformacions socials que imposava la industrialització van ser conseqüència de l'evolució econòmica granollerina i la presència del gruix cada vegada més nombrós de treballadors de fàbriques.

La part de memòria oral, que vaig fer entrevistant a dos antics treballadors de la fàbrica va ser la part més interessant i enriquidora del treball. Poder rebre la informació de persones que van viure la guerra directament, van treballar a la

fàbrica i que saben de primera mà el que va passar, és sempre molt més interessant que consultar qualsevol llibre.

Aquest treball m'ha ensenyat a valorar més la història. La història no pot quedar mai a l'oblit, tot i que és molt subjectiva, forma part de nosaltres, dels nostres records, de la nostra herència i patrimoni. Cal tenir-la en compte per poder valorar el que avui dia tenim, per poder saber el que passa i perquè, i el que és més important, per no cometre errors que ja s'han comès.

Aquest treball m'ha ensenyat moltes coses i m'ha resultat molt interessant. Tot i les dificultats que he tingut per obtenir algunes dades cal dir que he trobat molta més informació de la que en un principi creia que trobaria.

La història l'escrivim tots i cadascun dels homes. És un llibre en blanc on queden els fets i records de la nostra espècie. Hem d'intentar, per tant, que tot el que s'hi escrigui no siguin pàgines negres com moltes de les que ja s'hi han escrit.

21. Bibliografia

Llibres

CAMPS I GIRÓ, Albert; GARRIGA I ANDREU, Joan; HOMS I COROMINAS, Josep; JORDANA I CASAJUANA, Jacint; LEDESMA I PARDO, Joaquim. *Granollers 1936-1939: Conflicte revolucionari i bèl·lic. Volum 2. El període bèl·lic: Canvis i transformacions. Les pèrdues humanes.*

GARRIGA I ANDREU, Joan; HOMS I COROMINAS, Josep; LEDESMA I PARDO, Joaquim. *Granollers 1936-1939: Conflicte revolucionari i bèl·lic. Volum 1. El marc demogràfic i econòmic. Revolució i guerra.*

GARRIGA I ANDREU, Joan. *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*

GARRIGA I ANDREU, Joan. *Granollers. El bombardeig de 1938.*

JIMÉNEZ, Pepe; SESÉ, Jaume. *La memòria d'un Segle (1900-1950). I part.*

SÁNCHEZ I MATA, Francesc. *Granollers. Recull Gràfic 1882-1965.* Editorial Efadós. Col·lecció de l'Abans.

El bombardeig de Granollers. 50è Aniversari. Museu de Granollers.

Revolta i Guerra Civil: 50 anys després. Granollers i el Vallès Oriental. Museu de Granollers. Àrea d'Història.

Revistes i articles

ABEL, Jordi; JORDANA, Jacint. *El sector industrial i la construcció*, p. 226, 227. Arxiu Comarcal del Vallès Oriental.

ALCALÁ, César. "Granollers. La Guerra Civil poble a poble. 70 anys després", dins *Revista del Vallès*, Extra Ascensió 2006.

VILARDEBÓ UÑÓ, Joan. "Roca Umbert", dins *Revista del Vallès*. 31 d'agost 1952, p. 50, 51.

El tèxtil a Granollers. dins, *Revista del Vallès*, Extra Festa Major 1995. Arxiu Comarcal del Vallès Oriental. Registre 4.1.3 / D20.

Informe sobre l'espai municipal de l'antiga fàbrica Roca Umbert. Hemeroteca Municipal Josep Mora (Granollers). Arxiu Comarcal del Vallès Oriental. Núm. Registre 4279 / G67.

Roca Umbert Fàbrica de les Arts. Arxiu Comarcal del Vallès Oriental. Núm. Registre 5424 / G94.

Documents consultats a través d'internet

- www.finn.it/regia/html/guerra_civile_spagnola.htm
- <http://www.rocaumbert.cat/cat/LaFabricaHistoria.php>
- <http://ec.grec.net/lexicx.jsp?GECART=0104629>
- http://www.publicacions.bcn.es/b_mm/bmm59/bmm59_qc30.htm
- <http://cultura.gencat.net/anc/butlleti/n15/variable/tema3.htm>
- <http://www.alcoberro.info/V1/anarquisme2.htm>
- <http://www.veuobrera.org/00fine-x/unio-rab.htm>
- <http://es.wikipedia.org/wiki/>